

В.О. БІРЮК

Проблеми, прогнози, гіпотези

В СПОРТІ

В. О. БІРЮК

**ПРОБЛЕМИ,
ПРОГНОЗИ,
ГІПОТЕЗИ
В СПОРТІ**

КИЇВ
«ЗДОРОВ'Я»
1983

75.4
Б 64

УДК 796.016

Автор — мастер спорта СССР, канд. пед. наук, декан факультета повышения квалификации тренеров Киевского государственного института физкультуры.

В книге в популярной форме рассказывается о путях развития спорта, в частности массового, интересных прогнозах и гипотезах специалистов о будущем олимпийского движения.

Для широких кругов читателей.

Рецензент член Спілки журналістів СРСР,
майстер спорту СРСР І. І. ЗАСЄДА

Б $\frac{4201000000-075}{M209(04)-83}$ 152.83

© Видавництво
«Здоров'я», 1983

ВІД АВТОРА

У сучасних умовах ідеологічної боротьби в суспільному житті проблеми прогнозування культурного, технічного, наукового і соціального прогресу набувають особливої актуальності.

Прогнози і гіпотези відносно майбутнього розвитку різних форм соціального життя, в тому числі спорту та олімпізму, належать до гостро дискусійних проблем.

Передбачення майбутнього — це не просто вияв допитливості людини, а прагнення створити надійні й реальні орієнтири практичної діяльності у повсякденному житті. Прогнозування охоплює різноманітні галузі: міжнародні відносини, науку, техніку, культуру, соціальні процеси (в тому числі спорт у самому широкому аспекті). Його використовують як універсальний метод «будування» моделей майбутнього і визначення шляхів їх досягнення.

В основу пропонованих читачеві прогнозів і гіпотез покладені думки відомих діячів міжнародного спорту та олімпійського руху, провідних фахівців і науковців, відомих спортсменів.

У книжці зроблено спробу в популярній формі визначити перспективи спорту і олімпійського руху як соціального явища, тісно пов'язаного з науково-технічним прогресом і формуванням загальнолюдських морально-етичних цінностей. Серед головних питань, які в ній розглядаються, слід виділити соціально-філософські й науково-методичні аспекти спорту та олімпійського руху. Книжка запрошує вас заглянути у майбутнє спорту, поміркувати над його соціальним значенням, психічними і фізичними можливостями людини, секретами рекордів, проблемами масовості, впливом науково-технічного прогресу.

Олімпійський рух пережив немало криз, пов'язаних зі спробами реакційних сил зруйнувати «спортивний інтернаціонал». Буржуазні історики, філософи, соціологи говорили про неминучість загибелі олімпійського руху, аргументуючи свої пророкування кризою олімпійської ідеї, політизацією та комерціалізацією Ігор, їх гігантизмом та

дорожнечею, відчуженістю і «рекордоманією» спорту тощо. Проте олімпійський рух живе, сприяючи дальшому прогресу спорту. Продовжує зростати його соціальний престиж і міжнародна популярність.

Книга писалася після Ігор XXII Олімпіади, які ще раз довели життєву силу олімпійських ідеалів, прагнення прогресивних сил світу і далі поширювати вплив олімпізму на суспільне життя земної кулі.

На кожному етапі розвитку олімпійського руху виникали свої проблеми, є вони й зараз. До проблем сучасності належать: демократизація олімпійського руху і вдосконалення структури МОК; поширення масового спорту; збереження гуманістичних ідеалів олімпізму; боротьба проти професіоналізму і комерціалізації спорту; вдосконалення програми Ігор; протиборство допінгу; використання досягнень НТР. Від того, як ці проблеми будуть вирішені, залежить розвиток спорту у найближчому і віддаленому майбутньому.

Щоб правильно зрозуміти сучасний спорт і оцінити його перспективи, його слід розглядати у зв'язку із соціальними, політичними, економічними та ідеологічними змінами.

У сучасному суспільстві спорт як соціальне явище набув значення, якого він ще не мав за всю історію людства. Нині він виконує важливі соціальні функції: охорони здоров'я, активного відпочинку, спілкування людей, виховання соціальної активності.

Спорт ефективно впливає на різні сфери діяльності людини — ідеологію, економіку, освіту, суспільні відносини, культуру, трудову діяльність. Тісний зв'язок спорту з важливими сферами людської діяльності визначає величезний вплив на його розвиток умов суспільного життя і соціальних явищ. В залежності від соціальної системи, в якій розвивається спорт, визначаються його характер, масштаби і функції, які він виконує.

В останні роки посилюється інтерес політиків, ідеологів, філософів, психологів і соціологів до питань не тільки ролі спорту в житті окремої людини, але і його впливу на соціальні стосунки людей, на взаємовідносини груп, народів, націй. Ця проблема набуває особливої актуальності, якщо розглядати різноманітні форми спортивної практики (спорт вищих досягнень, масовий спорт, професіональний спорт, фізичне виховання тощо) з точки зору можливості їх видозмін і майбутнього розвитку.

На перший погляд може здатися, що проблеми, які стоять перед спортом і олімпійським рухом сьогодні, повинні хвилювати нас значно більше, ніж ті, які виникнуть

у майбутньому. Однак треба пам'ятати, що сьгоднішні проблеми спорту визначають його стан, характер і напрямки розвитку у майбутньому.

Автор книжки намагався не обмежувати уяву читачів якимись конкретними висновками. Прогнози і гіпотези, побудовані на цікавих фактах і міркуваннях, допоможуть систематизувати їхні знання, а також логічно «фантазувати» щодо майбутнього спорту і олімпійського руху.

ПРАПОР ОЛІМПІЗМУ

«Нам уявляється важливим вжити ефективних заходів до того, щоб захистити олімпійський рух від спроб використати його з політичною метою, створити умови для цілковитого і неухильного додержання Хартії всіма членами олімпійської родини, забезпечити справжню автономію НОК у питаннях участі в Олімпійських іграх».

Г. Т. Новиков, голова Оргкомітету «Олімпіада-80»

Тривалий час, аж до 60-х років, в олімпійських колах було «не прийнято» акцентувати увагу на соціальних та ідеологічних аспектах олімпійського руху, пов'язувати його майбутнє з об'єктивними тенденціями світового розвитку.

Зміцнення світової соціалістичної системи, її вплив на розвиток міжнародного життя, посилення визвольно-демократичного руху та перетворюючий вплив науково-технічної революції створили передумови для порушення традиційних поглядів на місце олімпійського руху в умовах соціально-політичних змін у світі.

Після Олімпіад в Мехіко і, особливо, в Мюнхені у міжнародному спортивному русі було загострено увагу на «політичних дисонансах» і «конфліктах політичного характеру», що мали місце на Олімпійських іграх. Нині західна преса і консервативні керівники міжнародного спорту намагаються відмежувати Олімпійські ігри від будь-яких подій, що відбуваються на земній кулі.

Протилежну позицію в олімпійському русі займають соціалістичні країни. Її висловив віце-президент МОК В. Г. Смирнов: «Що стосується «дисонансів», ...то треба називати речі своїми іменами. Олімпійському рухові не раз випадало відбивати нападки реакційних, антидемократичних сил, не раз випадало відкидати спроби расистів, реакціонерів усіх мастей заплямити олімпійський рух».

«Свіжий вітер» в олімпійському русі не дає спокою консервативним силам, в першу чергу так званим захисникам доктрини Кубертена і прихильникам «чистого спорту».

Один з авторитетних фахівців з питань сучасного олімпійського руху польський соціолог Гжегож Млодзиковський дає пояснення походженню буржуазної доктрини про відірваність спорту від «соціального і політичного контексту» історії. Він зокрема звертає увагу на те, що принцип «спорт заради спорту», сформульований на початку віку буржуазними ідеологами, зберігає свою силу у вигляді положень про аполітичність спорту в статутах більшості міжнародних спортивних федерацій і в Олімпійській хартії.

Цей принцип несе в собі значні суперечності міжнародного спорту в умовах мирного змагання соціалізму і капіталізму. З часів Кубертена у світі сталося чимало змін, спорт більше не є заняттям привілейованих класів. Олімпійський рух не може обмежитись тільки вимірюванням метрів і фіксуванням секунд на змаганнях.

Це не означає, що йдеться про відмову від доктрини Кубертена. МОК і надалі стоятиме на захисті принципів олімпізму, але в сучасних соціально-політичних умовах необхідна поступова демократизація олімпійського руху.

Напередодні Ігор у Москві тодішній президент МОК лорд Кілланін відзначив, що настав час, коли Олімпійські ігри треба проводити, враховуючи соціальні та політичні умови, що «треба бути реалістом і пристосовуватись до сучасних умов без шкоди для спадщини ідеалів олімпізму». Він висловив думку про необхідність революції олімпійського руху і запропонував розробити і почати його реформу «з прицілом на 2000 рік», щоб створити можливість безупинного поступового розвитку спорту і розповсюдження олімпійських ідеалів.

Прихильники «аполітичності» спорту звинувачують національні олімпійські комітети соціалістичних країн у тому, що їхня діяльність нібито повністю контролюється урядами. З цього приводу Кілланін у розмові з сенатором США Танні зауважив, що «всі національні олімпійські комітети вільні і незалежні, це відноситься і до країн Східної Європи, з якими я досить добре знайомий».

Справжня незалежність НОК соціалістичних країн і їх активна позиція у демократизації олімпійського руху не до вподоби «спортивним політикам». Лідер демократів в американському сенаті Майк Менсфілд навіть висловився про скасування Олімпійських ігор, оскільки, на його думку, «вони стали носити занадто політичний, расовий та

анархістський характер». Насправді ж саме політики, авантюристи та націоналісти різних мастей намагаються проникнути на олімпійські арени з метою використання їх у своїх корисних інтересах.

Кілланін завжди вважав головним ворогом олімпізму політизацію: «Загрозу комерціалізму все ж можна тримати в рамках, бо йдеться про людей, які намагаються збагатитись за рахунок спорту. Що стосується політичних питань, то вони набагато складніші, бо політика, як і релігія, так розпалює пристрасті, що ніхто не хоче поступитись».

Напередодні XXII Ігор у Москві олімпійський рух зіткнувся з найгострішими проблемами політичного характеру. Безпрецедентні дії адміністрації США і правлячих кіл деяких інших країн у 1980 році створили реальну загрозу розколу олімпійського руху. Весь світ став свідком політичного насильства над спортом, спроби використати його з корисною метою.

У цей складний для олімпізму період Радянський Союз зробив все можливе для збереження олімпійського руху.

Широка участь в Іграх-XXII спортсменів усіх континентів, видатні спортивні результати, показані у Москві, підтримка Олімпіади-80 з боку МОК і міжнародних федерацій, значний міжнародний резонанс Ігор — усе це завдало нищівного удару по амбіціях тих, хто намагався вести політичну метушню навколо Московської Олімпіади.

Коментуючи підсумки Ігор у Москві, Кілланін заявив: «Усупереч намаганням окремих політиків використати Ігри з метою політичних маніпуляцій, перемогу одержав олімпійський рух, підтриманий численними НОК, які взяли участь в Іграх, організованих, мабуть, найкраще з усіх попередніх».

Ігри XXII Олімпіади врятували міжнародний олімпійський рух від деградації та руйнування і дали стимул для розповсюдження благородних ідеалів олімпізму в усьому світі.

Олімпіада в Москві не тільки стала перемогою олімпійського руху, вона продемонструвала прагнення радянського народу до міжнародного співробітництва на благо олімпійських ідеалів.

У чому ж полягає життєва сила олімпійського руху в сучасних умовах? «Життєздатність міжнародного олімпійського руху ґрунтується на його ідейних позиціях, на його благородній міжнародній політиці, — пише заступник голови Болгарського олімпійського комітету Ангел Салаков. — Ця політика і являє собою ту платформу, на якій

об'єднуються організації з різними ідейними позиціями, різного класового та соціального походження. Їх об'єднує спільна політична база, яка зветься олімпізмом і відповідає корінним інтересам усіх членів цієї великої родини».

Політика МОК характеризується такими основними рисами: 1) інтернаціоналізм, дружба та співробітництво між спортсменами усіх континентів без будь-якої політичної, расової або релігійної дискримінації; 2) боротьба за мир та взаєморозуміння між народами; 3) боротьба проти націоналізму, расизму, шовінізму; 4) боротьба проти професіоналізму і комерції.

Політичний та ідеологічний контекст сучасного спорту визначається його представницькою функцією, що залежить від соціальної структури суспільства. І, як свідчать дані соціологічних досліджень, ця функція спорту буде з часом посилюватись.

Принципи мирного співіснування країн з різним суспільним ладом, що знайшли своє втілення в Заключеному акті Конференції з безпеки та співдружності в Європі (Хельсінкі, 1975 р.), сприяють розвитку спортивних контактів та суперництва на спортивних аренах. А це в свою чергу вимагає постійного підвищення ролі представницької функції спорту.

Вивчаючи це питання з марксистських позицій, відомий вчений-соціолог з НДР Г. Воннебергер відзначив, що ідеологи так званого аполітичного спорту довгий час не визнавали політичної функції спорту, хоча на практиці постійно й усвідомлено цю функцію використовували. Розвиваючи свою думку, Г. Воннебергер пише: «Мирне співіснування держав з протилежним суспільним ладом передбачає як взаємовідносини та договори на користь обох сторін, так і змагання, прагнення кращого результату. За своїм характером спорт найкраще для цього підходить, оскільки в ньому є діалектична єдність протилежностей: прагнення спортсменів ближче пізнати одне одного, цілковита повага з обох сторін і гостра боротьба за перемогу. Ця функція великого спорту не являє загальної небезпеки для спорту. Навпаки, вона сприяє розвитку спорту в усіх його формах».

Аналізуючи політичні та ідеологічні аспекти і представницьку функцію спорту, яка їх втілює, звичайно, не можна не враховувати складність міжнародних стосунків і вплив соціально-політичної структури суспільства.

Новозеландський спортивний соціолог Р. Томпсон і американський вчений Г. Люшен доводять, що спорт нерозривно пов'язаний з політикою, оскільки державу не можна відокремлювати від різноманітних сфер людсь-

кої діяльності. Вони стверджують, що для повного розуміння спорту як соціального явища сучасності «треба до кінця усвідомити взаємозв'язок між ідеологічними характеристиками спорту та ідеологічними характеристиками пануючої культури».

Якби спорт не мав такої величезної популярності, якби він був відмежований від політичних та ідеологічних питань, неможливою була б активна й одностайна позиція світової спортивної громадськості відносно апартеїду в Південно-Африканській Республіці та Родезії.

У послідовній боротьбі світової спортивної громадськості з проявами будь-якого расизму відбивається гуманний дух олімпізму.

Разом з тим спорт став засобом самоствердження, підвищення національного престижу для країн, що розвиваються, особливо Африканського континенту. Про це свідчить участь в Олімпійських іграх спортсменів «чорного континенту», які борються за права людини незалежно від кольору її шкіри. Таку боротьбу слід розглядати як політичну справу, і таку політику треба вважати справедливою.

Політикою спорту можна вважати й той факт, що три чверті керівних постів у найважливіших міжнародних спортивних федераціях перебуває в руках представників капіталістичних країн.

Розподіл керівних посад у виконавчих органах та технічних комітетах міжнародних федерацій з олімпійських видів спорту за станом на 1975 рік мав такий вигляд: Великобританія, США, Швейцарія, ФРН, Франція — 31,2%; скандинавські країни — 7,1%; інші капіталістичні країни — 31,0%; соціалістичні країни — 19,7%; країни, що розвиваються, — 11,0%.

Таким чином, капіталістичні країни «володіють» 70% керівних посад найголовніших міжнародних федерацій. Таку ж тенденцію має і загальне представництво, тобто на рівні членів рад у міжнародних спортивних органах. Про це можна судити за даними табл. 1 (за станом на 1978 р.).

Такий розподіл влади в міжнародних федераціях з олімпійських видів спорту не відповідає спортивному потенціалу соціалістичних країн, їхнім досягненням на Олімпіадах, а також кваліфікації спортивних діячів цих країн. Наведене співвідношення не випадковість. Воно свідчить про намагання капіталістичних країн зберегти керівну роль у міжнародному спорті.

За останні роки завдяки високому спортивному авто-

Представництво країн в керівних органах міжнародних спортивних об'єднань (без технічних та суддівських органів)

Країни	Посади					
	президенти	віцепрезиденти	генеральні секретарі	члени рад	всього	%
Капіталістичні	16	43	23	115	197	54,7
Соціалістичні	3	22	10	63	98	27,2
Країни, що розвиваються	3	18	3	42	66	18,1
Всього	22	83	36	220	361	100,0

ритету соціалістичних країн їх представництво значно розширилось. У 1980 році в міжнародних об'єднаннях і федераціях, у тому числі й неолімпійських, працювало понад 200 представників країн соціалізму.

І все ж аналіз складу керівних, технічних і суддівських органів міжнародних об'єднань показує, що ключові посади обіймають представники капіталістичних країн. Сучасне співвідношення сил має такий вигляд: представники соціалістичних країн — 38% усіх посад, представники капіталістичних країн — 52%, представники країн, що розвиваються, — 10%.

Еволюція спорту взагалі і особливо його історія післявоєнного періоду досить чітко визначає тенденцію поступового підвищення ролі ідеології та політики в спорті вищих досягнень.

Проблеми вищих досягнень не можна розглядати ізольовано. Вони пов'язані, по-перше, з проблемами суто спортивними, по-друге, з соціальними проблемами, по-третє, з проблемами ідеологічного характеру. Це стосується також і розвитку спорту на Заході, як би там не намагалися буржуазні соціологи визначити його аполітичний характер.

Свого часу президент США Джеральд Форд (у минулому спортсмен і тренер з американського футболу) в журналі «Спорт ілюстрейтед» виклав свій погляд на значення спорту для суспільства і політики.

Пов'язуючи політику будь-якого уряду чи партії з вирішенням соціальних проблем, він вважає, що для кожної країни, незалежно від національного характеру і рівня освіти суспільства, небагато існує важливіших факторів зростання добробуту, ніж змагальний спорт. Про-

допуючи свою думку, Джеральд Форд пише: «Я не уявляю собі кращої реклами здоров'я нації, ніж здорове представництво у міжнародному спорті. Спорт являє собою виключно жвавий канал зв'язку. Чим вище досягнення, тим сильніший його вплив... Спортивний тріумф не менш ефективний засіб підняти дух нації, ніж, скажімо, перемога на поді битви, — і навряд хто стане заперечувати, що це засіб більш здоровий»

Спорт став збірним поняттям для визначення найрізноманітніших видів діяльності. Ось як характеризує буржуазний спорт відомий західнонімецький спортивний оглядач Мартін Херрман: «Держава мотивує свою участь у справах спорту свідомістю суспільних потреб; федерації і спортивні організації — необхідністю популяризувати і захищати інтереси спортсменів; економіка — можливість одержання прибутку на новому ринку, такою стала загальна потреба в руховій діяльності західного суспільства».

Отож, спорт залежно від соціальної системи, в якій він розвивається, може в негативному чи позитивному світлі виявляти свої функції, але його не можна відокремити від ідеології та політики.

Новозеландський соціолог Р. Томпсон вважає, що на Заході свідомо ігнорують ідеологічне значення спорту: «Спорт — це елемент суспільної релігії, дуже міцно пов'язаний зі своєю політико-економічною системою. Спорт є засіб демонстрації основних елементів ідеологічної бази влади даного суспільства».

Буржуазний міф про аполітичність спорту, як це не парадоксально, і є головним «збуджувачем» політизації спорту. Західні соціологи пов'язують втручання політики у спорт зі спортивною конфронтацією між Сходом і Заходом і з тими принциповими змінами, які сталися у спортивному русі в останні десятиріччя у зв'язку з активною позицією соціалістичних країн.

Західнонімецькі спортивні діячі професор Лізолтта Дім та Карл-Хайнц Гізелер стверджують, що політичну домінанту спорту на Заході не можуть ігнорувати ні урядові заклади, ні політичні партії та засоби масової інформації. Жодна політична партія не може собі сьогодні дозволити ігнорувати спорт, не визначаючи у цій області власних програм та ініціатив.

У багатопартійній системі капіталістичного світу спорт не може існувати поза інтересами та діяльністю політичних партій, незалежно від їх класової орієнтації. Нема жодної партії, жодного політичного діяча Заходу, які б

не розуміли значення спорту в суспільстві, а також того факту, що найбільшу зацікавленість спортом виявляють найактивніші у соціальному та політичному відношенні сили суспільства. Тобто спорт не тільки залучається до партійних програм, але й стає засобом політичної боротьби.

Наприклад, у політичному житті ФРН всі партії будують свою стратегію, зокрема, на ставленні до фізичного виховання та спорту, особливо коли це стосується критики їхніх політичних конкурентів. Так було, скажімо, у 60-і роки, коли соціал-демократи (СДПН) і християнські демократи (ХДС) заснували свої спортивні союзи і свої програми розвитку масового та результативного спорту.

В Італії соціалісти та християнські демократи намагаються за допомогою власних спортивних програм відстоювати свої політичні інтереси.

На противагу їм програма комуністичної партії Італії базується на широких соціальних принципах, які торкаються усіх аспектів розвитку масового та результативного спорту. Італійська комуністична партія підкреслює той факт, що в популяризації організаційних форм масової фізичної культури Італія відстає від інших країн. Вона пропонує законопроект, який зобов'язує уряд взяти на себе необхідні функції по фінансуванню та координації діяльності в галузі фізичного виховання та спорту.

Своєрідну позицію займає Французька комуністична партія, яка, маючи свою програму фізичного виховання та активного дозвілля, не обмежується критикою буржуазного уряду в галузі спорту, а висуває конкретні пропозиції, що враховують реальну політичну дійсність Франції.

Інший принцип доктрини «аполітичного» спорту пов'язаний з ігноруванням державних прапорів, гімнів та гербів у церемоніях Олімпійських ігор.

Нескінченна дискусія у міжнародних спортивних федераціях навколо цього питання відбиває спроби певних кіл міжнародного спорту надати йому безнаціонального, космополітичного характеру.

Спроби ліквідації існуючої церемонії підйому прапорів, виконання гімнів, заміни змагань між командами країн «змаганнями окремих спортсменів» завжди робилися під виглядом боротьби проти використання Олімпійських ігор з політичною чи ідеологічною метою.

Про це свідчить і нова редакція (прийнята у 1961 р.) олімпійської клятви, де слова «заради честі наших країн» замінені словами «заради честі наших команд».

Але тут виявилась непослідовність так званих прихильників «спадкоємності ідеалів Кубертена». Засновник сучасного олімпізму писав: «Інтернаціоналізм, який ми сповідаємо, ґрунтується на повазі до батьківщини, на любові спортсмена і до видовища національного прапора, що піднімається на переможну щоглу, — видовища, яке винагороджує спортсмена за його нелегку працю...»

Кілланін при підтримці значної частини МОК суворо засудив реакційну позицію «комітету Кубертена», який, прикриваючись боротьбою за ідеали олімпізму, виступав за скасування церемонії підйому прапорів та виконання гімнів, за відміну параду олімпійців під час відкриття Ігор. В інтерв'ю газеті «Екіп» Кілланін заявив: «Ідея, згідно з якою атлети представляють тільки самих себе, а не свої країни, є фікція. Не можна виступати проти того, щоб спортсмен відчував почуття гордості, потрапивши до складу команди своєї країни. Як ірландець, я чудово уявляю собі, що може означати для спортсмена національний прапор, що він може означати для країн, які намагаються ствердити свою самобутність, для країн, які здобули незалежність. Тому я вважаю, що пропозиція проводити парад відкриття Олімпіад за ознакою причетності учасників до окремих спортивних дисциплін, а не до національних збірних, навряд чи буде мати успіх».

Звернемось до аналізу статутів міжнародних спортивних федерацій з олімпійських видів спорту, щоб виявити їхнє ставлення до таких важливих і принципових питань демократизації олімпійського руху, як підйом прапорів і виконання гімнів, гарантія видачі віз, політична і расова дискримінація.

Із 27 міжнародних спортивних федерацій, які визнає МОК, підйом прапорів і виконання гімнів передбачається статутами 18 федерацій, видача віз гарантується статутами 19 федерацій, політична і расова дискримінація забороняється статутами 19 федерацій. Наведені цифри свідчать про те, що більшість федерацій з олімпійських видів спорту займають прогресивну позицію щодо цих питань.

В останні роки визначились зміни у відношенні більшості членів МОК до церемонії підйому прапорів та виконання гімнів. Ця тенденція відбивається в словах члена МОК Віллі Дауме (ФРН): «Давайте спокійно покажемо спочатку, що радощі, пов'язані з перемогою, є природними для спорту. Давайте обернемося і побачимо, як у всьому світі під час звичайних змагань уболівальники розмахують прапорцями своїх клубів, міст або країн. Олімпійці виходять звідти, з мас. Навіщо лишати маси цих природ-

них, невинних радощів? Ми бачили... веселий настрій посланців молодих країн, які відчували національну гордість від того, що беруть участь в Олімпійських іграх. Народи всього світу відчують почуття гордості, коли перемагають їхні посланці. Ми повинні не забувати про нащадків, про дітей, які теж будуть відчувати ці почуття».

Під час Ігор у Москві Оргкомітет «Олімпіада-80» з розумінням поставився до бажання деяких НОК не використовувати на Іграх національні гімни та прапори. Таке бажання було спричинене намаганням забезпечити участь атлетів цих країн в Іграх в умовах політичного і економічного тиску урядів окремих країн на своїх спортсменів.

Московська Олімпіада показала, що спортсмени всього світу бажають дотримання традиційного олімпійського протоколу. І не дивно, що атлети Великобританії, Франції, Швейцарії, Італії та інших країн, уряди яких намагалися перешкодити участі своїх спортсменів в Іграх XXII Олімпіади, висловлювали незадоволення з приводу вимушеного порушення традиційного ритуалу нагородження. Туристи Великобританії під час церемонії нагородження своїх співвітчизників Алапа Уеллса та Себастьяна Коу демонстративно підняли національні прапори і хором виконали національний гімн.

Так само вчинили туристи Франції, Італії, Австрії та інших країн. Ці факти варті уваги.

Багато членів МОК, які представляють західні держави, не тільки вірно розуміють значення церемонії підйому прапорів і виконання гімнів, але й активно відстоюють її як складову частину олімпійської ідеології.

Канадський адвокат, член МОК Джеймс Уоррелл, висловлюючи позицію прогресивних кіл міжнародного спорту, сказав: «Я не розумію гарячих прихильників відміни на Іграх національних гімнів і прапорів. Що б не казали, а спортсмен представляє не тільки себе, але й свою країну. І нема нічого незрозумілого в тому, що, піднявшись на п'єдестал, спортсмен пишається своїм представництвом, так само як його співвітчизники пишаться ним».

Демократизація міжнародного спорту відбиває загальну еволюцію сучасного суспільства. «Не можна не помітити, — заявляв Кілланін, — значної еволюції, яка відбулась у спорті. В багатьох країнах державні установи, які раніше не цікавились проблемами спорту, виявляють тепер до них жвавий інтерес».

У сучасних умовах МОК надає важливого значення стосункам з урядами, підкреслюючи своє розуміння тієї діяльності з боку урядових організацій, яка сприяє розвитку спорту в їхніх країнах і доповнює зусилля МОК.

Загальна платформа МОК орієнтована на незалежність спортивного руху і повністю відкидає спроби підкорити олімпійський рух політичним цілям. Проте МОК вважає, що від співробітництва з урядами спорт тільки виграє. Уряд забезпечує матеріальну та іншу допомогу спорту, одержуючи від нього своєрідну користь у вигляді морального та фізичного виховання членів суспільства.

У межах своєї ідеологічної концепції МОК звертається до урядів країн світу, закликаючи їх до «заохочування та зміцнення олімпійського руху всіма засобами, визначення олімпійського руху як здобутку всього людства». Член виконкому МОК Олександр Шиперко (Румунія) відзначає, що досягнення олімпійського руху йдуть на користь усім націям в галузі фізичного та морального виховання молоді, зміцнення миру в усьому світі.

Багато проблем політичного характеру, які впливають на олімпійський рух, виникають внаслідок необізнаності людей з цілями та завданнями олімпійського руху. З трибуни XI Олімпійського конгресу в Баден-Бадені перший віце-президент МОК В. Г. Смирнов закликав усіх делегатів «впровадити заходи щодо запобігання такому становищу» і запропонував «ввести ідею олімпізму в практику виховання молоді в міжнародному масштабі». Тільки в такому разі олімпійський рух буде спроможний зробити в майбутньому конкретний внесок у зміцнення миру на планеті.

Аналізуючи сучасний етап олімпійського руху, голова НОК СРСР С. П. Павлов зауважив, що «спроби використати Ігри з політичною метою існують досить реально». Далі він підкреслив небезпечність пасивного спостереження за розвитком цієї тенденції.

Спроби зірвати Ігри в Москві провалились. Згуртованість і солідарність у боротьбі за збереження Ігор, за майбутнє олімпізму продемонстрували МОК, міжнародні федерації, більшість національних олімпійських комітетів. Але небезпека для Ігор існує. Сучасний стан міжнародних відносин вимагає розробки таких заходів, які б сприяли тісному співробітництву між олімпійськими та урядовими організаціями в ім'я спорту і олімпійського руху, а також виключали можливість політичного втручання у спорт.

Для досягнення цієї мети голова Оргкомітету «Олімпіада-80» Г. Т. Новиков, виступаючи на XI Конгресі, запро-

понував боротися за зміцнення міжнародно-правового положення МОК, підвищення його ролі в світовому суспільстві.

В останні роки реалізовані заходи щодо зміцнення контактів між МОК та ООН, зокрема через ЮНЕСКО. Контакти сприяли розв'язанню важливих питань, які безпосередньо торкалися проведення Московської Олімпіади. Досвід Радянського Союзу у використанні контактів з ЮНЕСКО вартий поширення. «У майбутньому конструктивний обмін думками, інформацією з ООН, ЮНЕСКО та іншими провідними міжурядовими організаціями, — підкреслив Г. Т. Новиков, — сприяв би зміцненню авторитету і вдосконаленню діяльності МОК, дав би приклад національним олімпійським комітетам, як необхідно будувати стосунки з урядовими організаціями».

За свою майже 90-річну історію олімпійський рух пройшов чимало складних періодів, враховуючи дві світові війни. Але він вийшов із цих випробувань зміцненим і досяг значних успіхів у поширенні гуманістичних ідеалів олімпізму. МОК за допомогою НОК, міжнародних федерацій при підтримці мільйонів спортсменів усього світу веде пошуки шляхів до розв'язання складних проблем, які виникають у зв'язку з бурхливим розвитком спорту в сучасному суспільстві.

В своїх численних працях П'єр де Кубертен послідовно проводив паралель між Олімпійськими іграми і утвердженням миру та братерства у світі. Ця думка засновника олімпізму залишається актуальною і сьогодні, з нею пов'язані ідеологічні аспекти олімпійського спорту майбутнього.

Завдання олімпійського руху полягає не в зміні суспільно-політичних або соціальних систем, а в поширенні ідей олімпізму і олімпійського спорту. Пропагуючи гуманістичні ідеали, олімпійський рух сприяє збереженню миру, дружби і взаєморозуміння між народами.

ВІД ВАРНИ ДО БАДЕН-БАДЕНА

«Олімпійський рух в останні роки пройшов через бурі, які б перекинули будь-який інший корабель. Але він, навпаки, вийшов зміцненим з останнього іспиту, найскладнішого, який я пам'ятаю. Проте ворожі сили, які безуспішно намагалися позбавити його (олімпійський рух) своєї шогли, ще існують. Атлети, тренери, журналісти, керівники повинні об'єднатися для опору цим силам».

Хуан Антоніо Самаранч, президент МОК

Останнє десятиріччя стало найбурхливішим в історії олімпійського руху. За цей відносно короткий період міжнародний спорт і олімпійський рух взяли впевнений курс на поширення демократичних принципів, реформу програми Олімпійських ігор і статусу аматорства, розвиток зв'язків з громадськими та міжнародними організаціями.

Разом з позитивними тенденціями останнє десятиріччя було позначене й негативними явищами. Щоб уявити собі серйозність становища в сучасному олімпійському русі і загрозу його майбутньому, досить згадати акцію терору в Мюнхені, відмову Денверу (США) від проведення зимових Ігор 1976 року, катастрофічне поширення допінгів, комерціалізацію міжнародного спорту, бойкот африканськими країнами Ігор у Монреалі, спробу проведення «Все-світніх ігор» з неолімпійських видів спорту, відкритих для професіоналів, політичні маніпуляції уряду США під час Московської Олімпіади.

Спорт, олімпізм розвиваються разом з іншими галузями життя, зазнають їхнього впливу і самі здатні впливати на них. Цю об'єктивну історичну закономірність необхідно враховувати при аналізі перспектив олімпійського руху. «Проблема майбутнього Олімпійських ігор народжена не тільки спортом, вона об'єктивно відбиває сучасний етап життя людства, яке стурбоване своїми перспективами», — зауважив на XI Конгресі голова НОК СРСР С. П. Павлов.

Свого часу Е. Брендедж — президент МОК з 1952 по 1972 рік, — намагався ізолювати Олімпійські ігри від впливу сучасної історії. Він вірив, що Олімпійські ігри від часів Кубертена живуть незалежно від розвитку суспільства і тільки в такому вигляді повинні зберегтись для майбутнього.

За часів президента МОК лорда Кілланіна (1972 — 1980 рр.) МОК відчинив двері для прогресивних сил —

міжнародних федерацій, НОК, від яких значною мірою залежить демократизація міжнародного спорту.

Нині в олімпійському русі існує три головні сили. Перша — МОК, керівник, організатор і хранитель руху. Друга — міжнародні федерації, які постійно перетворюють у життя олімпійські ідеали у міжнародних масштабах. Третя — національні олімпійські комітети, які втілюють у життя олімпійські ідеали в своїх країнах.

Від стосунків між МОК, міжнародними федераціями та НОК значною мірою залежить майбутнє олімпійського руху. Ця проблема була основною на X Конгресі у Варні (1973 р.), і там вона знайшла практичне вирішення у вигляді так званої тристоронньої комісії, до складу якої увійшли представники МОК, НОК та міжнародних федерацій. Тристороння комісія стала ефективним знаряддям вирішення конкретних проблем сучасності. Вона відкриває можливості для демократизації МОК та інших спортивних організацій.

За час свого існування тристороння комісія багато зробила за програмою «Олімпійська солідарність», більшість спортивних федерацій очистили свої ряди від расистів, було вжито заходів для захисту любителства від комерційного духу, удосконалено програму Олімпійських ігор.

Коментуючи підсумки X Конгресу, газета «Советский спорт» писала: «Той факт, що Конгрес не тільки сприяв встановленню кращого співробітництва між трьома групами олімпійського руху — МОК, національними олімпійськими комітетами і міжнародними спортивними федераціями, а прийняв і важливі підсумкові документи, безумовно, є результатом твердої, принципової позиції делегатів соціалістичних країн, усіх прогресивно мислячих спортивних діячів».

Одночасно з процесом демократизації керівних органів олімпійського руху, значно розширились його масштаби, що сприяло активізації урядових організацій і посилило увагу держав до питань фізичного виховання.

У сучасному суспільстві масовий спорт визначає зміст спортивного руху як соціального явища, яке неможливе без підтримки держави. Зрозуміло, що потреби прогресивного розвитку фізичного виховання та спорту значно перевищують можливості громадських спортивних організацій. Без допомоги держави та уряду неможлива серйозна масова спортивна діяльність, бо вона пов'язана з великими фінансовими витратами, спортивним будівниц-

твом, підготовкою фахівців, що не під силу громадським організаціям.

У зв'язку з цим позиція МОК щодо повної незалежності національних олімпійських організацій від уряду в сучасних умовах стає перешкодою для розвитку любительського спорту. Це зовсім не означає, що МОК повинен погоджуватись з будь-яким тиском з боку уряду на олімпійський рух. МОК спроможний вести боротьбу проти втручання уряду в роботу національних олімпійських органів, якщо урядова політика суперечить ідеологічній концепції олімпізму.

У сучасних умовах і в найближчому майбутньому МОК має перспективу зробити наголос на збільшення допомоги НОК з боку урядів. Для цього необхідно переглянути деякі положення статуту МОК, щоб вони відповідали таким вимогам: надання урядами фінансової і матеріальної допомоги НОК для розширення їх діяльності щодо підготовки спортсменів до Олімпійських ігор та участі в них; створення матеріальної бази та умов для масового розвитку спорту; підготовка необхідних спортивних кадрів для організації та проведення навчально-спортивної діяльності; розвиток спортивної науки та спортивної медицини.

Практика показала, що у МОК та його партнерів по олімпійському руху є спільна з урядовими органами галузь діяльності.

Перспективним напрямком діяльності МОК може стати розвиток творчого співробітництва з усіма міжнародними організаціями, які мають відношення до світового спорту. Це насамперед стосується великої кількості міжнародних організацій, які займаються питанням фізичного виховання, науковими аспектами спорту, розвитком технічних видів спорту, але не мають олімпійського статусу. Така перспектива можлива при підтримці урядових організацій через органи ЮНЕСКО. Участь ЮНЕСКО в міжнародному спорті може активізувати діяльність урядів у створенні та реалізації національних програм фізичного виховання, взаємний обмін інформацією, збільшити матеріальну допомогу масовому спорту.

Перший крок до консолідації зусиль МОК та ЮНЕСКО зроблено у 1977 році, коли на засіданні ЮНЕСКО було засновано Міжурядовий комітет з фізичного виховання та спорту.

Ідея створення Міжурядового комітету була не до смаку реакційним колам. Буржуазна преса намагалась посяяти недовіру між ЮНЕСКО та МОК, протиставити урядові та громадські організації.

Недостатня інформація, погана координація призвели до того, що міжнародні спортивні організації з недовірою поставились до пропозиції ЮНЕСКО відносно нового міжнародного органу. Виникла навіть думка, що ЮНЕСКО намагається присвоїти владу, яка належить міжнародним спортивним організаціям.

В дійсності ЮНЕСКО неодноразово підкреслювала, що йдеться тільки про розвиток фізичного виховання, масового спорту і допомогу країнам, що розвиваються, а не про організацію олімпійського руху і змагань. Міжнародний спортивний рух об'єднує багато країн, не спроможних вирішити питання фізичного виховання та спорту без підтримки урядових та громадських організацій розвинутих країн. Саме цю функцію може взяти на себе міжурядовий комітет ЮНЕСКО.

Спроба ЮНЕСКО заснувати міжнародний орган для керівництва фізичним вихованням та спортом, не викликала негативної реакції у тодішнього президента МОК Кілланіна: «Особисто я не дуже хвилююсь з цього приводу, бо гадаю, що більшість діячів ЮНЕСКО розуміють, що вони можуть тільки співробітничати з нами і координувати свої зусилля, а не керувати спортом самостійно. Якщо я відчую, що ЮНЕСКО намагається набути реального політичного контролю над спортом, я буду цим стурбований, тому що спорт з цим не погодиться».

Небезпека конфлікту між олімпійським рухом та урядовими організаціями з часом була ліквідована. Більшість політичних діячів позитивно поставились до ідеї заснування Міжурядового комітету.

У жовтні 1978 року Міжурядовий комітет з фізичного виховання та спорту набув постійних повноважень. Невдовзі ним було розроблено «Хартію фізичного виховання та спорту». В основу цього документа покладено ідеї боротьби за мир та солідарність, надання допомоги країнам, що розвиваються, боротьби з апартеїдом.

Міжурядовий комітет досить ефективно організовує підготовку спортивних кадрів, сприяє науковим дослідженням в галузі фізичного виховання, забезпечує сприятливі умови для поширення інформації.

Позитивною тенденцією останніх років можна вважати зміцнення єдності національних олімпійських комітетів, їх керівного органу — Генеральної асамблеї НОК (ГАНОК — засновано у 1968 р.). Свого часу, наприкінці 60-х і на початку 70-х років, керівники МОК чинили опір створенню ГАНОК, але під впливом прогресивних демократичних сил в олімпійському русі негативне ставлення

до цього органу змінилося. Контакти між МОК та ГАНОК стали постійними і плідними.

Вагомий внесок у зміцнення єдності олімпійських організацій зробили НОК СРСР та соціалістичних країн. Особливо конструктивними були пропозиція розширення програми «Олімпійська солідарність», а також резолюції «Про розширення співробітництва НОК з урядовими організаціями» та «Про активізацію діяльності спортивних організацій з метою зміцнення миру та дружби між народами».

Якщо метою ГАНОК є розвиток спорту в окремих країнах, сприяння поширенню олімпійських ідеалів, то інше міжнародне спортивне об'єднання — Генеральна асоціація Міжнародних спортивних федерацій (ГАІСФ — засновано у 1967 р.) вирішує переважно проблеми розвитку окремих видів спорту, в тому числі неолімпійських, сприяє їх міжнародній популярності, технічній досконалості, зміцненню принципу любительства.

До ГАІСФ входить 22 федерації з олімпійських видів спорту і майже вдвічі більше — з неолімпійських (всього 62). Переважна більшість керівництва на чолі з президентом ГАІСФ Томасом Келлером (Швейцарія) дотримується прогресивної стратегії — зміцнення єдності в ім'я розвитку ідей олімпізму, ствердження принципів любительського спорту.

ГАІСФ активно співробітничав з ЮНЕСКО та НОК. Важливо відзначити, що ЮНЕСКО офіційно визнає ГАІСФ як неурядову організацію, що означає високий міжнародний авторитет, організаційну та матеріальну підтримку спортивної програми ГАІСФ. Президент асоціації Т. Келлер активно виступає за співробітництво з урядовими організаціями.

Важливою проблемою ГАІСФ є контакти і співробітництво з фірмами та компаніями, які виготовляють спортивний інвентар, обладнання для спортивних споруд, техніку для засобів масової інформації. Таке співробітництво корисне для розвитку любительського спорту і водночас перешкоджає комерціалізації спорту.

Як відомо, третину своїх прибутків від продажу прав на телетрансляцію Олімпійських ігор МОК відраховує у фонд ГАІСФ на розвиток окремих видів спорту. У свою чергу ГАІСФ рівномірно розподіляє цей фонд між усіма федераціями.

Було б невірно уявляти діяльність ГАІСФ як безконфліктну. Серед керівників ГАІСФ є й такі, що намагаються відокремити розвиток спорту від впливу сучасного

життя, від вирішення соціальних проблем. Вони шукають активної підтримки серед бізнесменів, які бажають погріти руки за рахунок спорту, серед консервативної частини керівників міжнародного спорту, особливо з неолімпійських видів. Саме серед них народився проект створення «Всесвітньої ради спорту» як вищого органу світового спорту, а пізніше — пропозиція проведення «Всесвітніх ігор».

Ідея ігор з неолімпійських видів спорту з'явилась у середині 70-х років, коли дев'ять міжнародних федерацій дали згоду на участь у перших іграх такого характеру. Серед них були федерації бейсболу, культуризму, таекуан-до (східне єдиноборство), водних лиж, художньої гімнастики, перетягування каната, професіонального гольфу, професіонального тенісу та професіональної легкої атлетики.

На думку авторів проекту, такі «неолімпійські ігри» повинні були стати антиподом Олімпійських ігор за своєю простотою, аполітичністю і доступністю. Хто ж вони, автори проекту з гучною назвою «Всесвітні ігри з неолімпійських видів спорту»?

На чолі оргкомітету стояв екс-президент Міжнародної федерації футболу 80-річний англієць Стенлі Роуз та його земляк Чарлз Палмер, на той час президент Міжнародної федерації дзю-до. Допомогали їм: радник американських телекомпаній Генрі Аплінджер, канадець Бен Уідер, генеральний секретар Міжнародної важкоатлетичної федерації англієць Оскар Стейт, секретар Міжнародної федерації софтболю Дон Х. Портер (США).

У бесідах з журналістами вони виклали план, за яким намагалися організувати ігри з тих видів спорту, що не мають представництва на Олімпійських іграх, а також для всіх тих, хто «не має можливості брати в них участі».

Чехословацька газета «Руде право», коментуючи цей проект, відзначила, що «професіонали, расисти з ПАР і Родезії, ділки та бізнесмени одержують «зелену величю» на міжнародну спортивну арену». Не випадково ідея «неолімпійських ігор» зацікавила в першу чергу власників професіональних команд та спортивних цирків. Вони відчували, що можуть легко нажитися на загальному інтересі до спорту.

Багато спортсменів Заходу виступали з різкою критикою проекту «неолімпійських ігор», особливо в період підготовки до Монреальської Олімпіади. Ось що сказав, наприклад, легендарний негритянський спортсмен, володар чотирьох золотих медалей Олімпійських ігор 1936 року Джессі Оуенс: «Будь-яка спроба послабити ідею Олім-

пійських ігор, дискредитувати це велике свято спортсменів-любителів усього світу є злочином щодо самого спорту. Олімпійські ігри неможливо нічим замінити. Ми не повинні допускати, щоб те незабутнє, що принесли і продовжують приносити Олімпійські ігри, було підірване ділками та расистами».

Завдяки принциповій позиції більшості діячів міжнародного спорту «Всесвітні ігри» не знайшли підтримки і були «поховані».

Важливе значення для міжнародного спорту мали рішення XI Конгресу в Баден-Бадені, який прийняв естафету від Варни. У роботі конгресу взяли участь 82 члени МОК, своїх делегатів прислали всі 149 національних олімпійських комітети, були представлені 26 міжнародних федерацій з видів спорту олімпійської програми. 9 федерацій, визнаних МОК, але ще не введених до програми, а також 11 федерацій з неолімпійських видів спорту. Вперше в роботі такого значного форуму взяли участь чемпіони і призери Олімпійських ігор та тренери.

Безумовним успіхом конгресу стала демонстрація єдності всіх сил олімпійського руху, їх конструктивний підхід до вирішення проблем як локального, так і стратегічного значення.

Характерною рисою конгресу в Баден-Бадені була активна позиція представників радянського спорту. З різних питань порядку денного виступали голова Оргкомітету «Олімпіада-80» Г. Т. Новиков, голова Спорткомітету і НОК СРСР С. П. Павлов, перший віце-президент МОК В. Г. Смирнов, ветеран олімпійського руху К. А. Андріанов, олімпійський чемпіон В. О. Третьак, президент Міжнародної федерації гімнастики Ю. Є. Титов, віце-президент Міжнародної спілки парусного спорту А. А. Кислов.

У коментарі газети «Франкфуртер альгемайне цайтунг» підкреслювалось, що змістовні доповіді керівників радянського спорту створили сприятливий фон для конструктивної дискусії. Агентство Рейтер відзначило, що жодна тема конгресу не залишилась поза увагою господарів Московської Олімпіади, які щоразу вносили конкретні ділові пропозиції.

За останні десять років розвиток спорту набув величезної швидкості, і деякі діячі міжнародного спорту вимагають відповідно швидких змін в його організації. У зв'язку з цим нерідко виникають суперечки між МОК і міжнародними федераціями. На конгресі, зокрема, йшлося про розуміння «правила 26» Олімпійської хартії (правило про любительство).

Виступаючи від імені міжнародних федерацій, генеральний секретар Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації Джон Холт (Великобританія) запропонував впровадити такі принципи: а) кожна федерація повинна пред'являти свої вимоги до спортсменів згідно зі статусом любительства; б) спортсмен, який відповідає правилам своєї міжнародної федерації, автоматично допускається до участі в Іграх.

Висуваючи цю пропозицію, міжнародні федерації аргументували її своєю високою компетентністю і реальнішими, ніж у МОК, можливостями контролю за виконанням правил любительства. Крім того, на думку окремих фахівців, впровадження запропонованих принципів підвищить відповідальність міжнародних федерацій у боротьбі з професіоналізмом.

Більшість учасників баден-баденського конгресу наполягала на збереженні «правила 26» в існуючій редакції, додавши до нього пояснення про «створення атлетам рівних умов» для тренувань і виступів.

У заключній декларації XI Олімпійського конгресу підкреслювалось, що на Іграх немає місця для так званих «відкритих змагань», тобто для змагань професіоналів. Принципи «правила 26» Олімпійської хартії зберігалися, а пояснення до правила мали сприяти створенню рівних умов для спортсменів.

Важливим питанням, що розглядалося на XI конгресі, був олімпійський церемоніал.

Світова громадськість вбачає в Іграх більше, ніж величезну спільну першість світу, і спортсмени надають олімпійській медалі більшого значення, ніж нагороді, що її одержують на першості світу. Таке відношення до Олімпійських ігор пов'язане з їх символікою і ритуалами, з духовним і культурним змістом, який в них закладено. Отже, символізм та ритуали не стільки виконують декоративну функцію, скільки відображають суть олімпізму.

Треба додати, що Ігри набули теперішніх масштабів і урочистості завдяки тому, що суспільство бажає бачити їх саме такими блискучими, щоб через них пропагувати моральні цінності спорту.

Виступаючи від імені олімпійців, чемпіон Московської Олімпіади С. Коу (Великобританія) проголосив з трибуни конгресу, що «атлети світу бажають зберегти традиції олімпійських церемоній на Іграх і підтримують концепцію створення єдиного олімпійського селища для спортсменів».

Думку С. Коу підтримав і розвинув славетний хокейний воротар В. Третьак. «Для нас, спортсменів, — сказав він, — урочистий церемоніал нагородження переможців і призерів Ігор — це хвилююча і незабутня подія. Мить, коли на твою честь піднімається державний прапор і лунає гімн батьківщини, — це найчудовіша мить у твоєму житті! Так вважають усі олімпійці, і в цьому ми бачимо не вияв духу націоналізму, а, навпаки, свідчення єдності спортсменів світу».

Від імені національних олімпійських комітетів С. П. Павлов закликав до збереження існуючого протоколу Олімпійських ігор. Зокрема він сказав: «Олімпійський вогонь, олімпійська клятва, сама атмосфера чесною і справедливою боротьби під час Олімпійських ігор сприяє формуванню у спортсменів та глядачів благородних якостей. Підйом національних прапорів, виконання національних гімнів на честь переможців — все це виховує у людей почуття причетності до великої і доброї справи».

Критикуючи ідею «денационалізації» Ігор, С. П. Павлов заявив, що скасування існуючої церемонії відкриття Олімпіад та вшанування її переможців — це крок назад. Така акція лише збіднить Ігри, оскільки вона не відповідає духу олімпізму.

Заключна декларація XI Конгресу підкреслила вірність всієї олімпійської родини традиціям олімпійського церемоніалу. У ній було записано: «Церемоніал Олімпійських ігор повинен бути збережений таким, яким його передбачає Олімпійська хартія».

Останнім часом у міжнародних спортивних колах висловлювались пропозиції щодо реорганізації структури і функцій МОК. Ця проблема обговорювалась на конгресі в Баден-Бадені, бо вона стосується взаємовідносин МОК і міжнародних спортивних федерацій.

Позиція міжнародних федерацій була одностайною: відповідно до Олімпійської хартії МОК діє в сфері міжнародного спорту як незалежний і автономний орган і не може бути замінений будь-якою іншою структурою. Міжнародні спортивні федерації вважають, що збереження провідної ролі МОК є необхідним фактором збереження єдності олімпійського руху.

Висловлюючи загальну точку зору міжнародних федерацій, Мілан Ерцеган (Югославія), президент Міжнародної федерації боротьби, сказав, що намагання перетворити МОК в якусь міжнародну суперструктуру «неприпустимі, бо не відповідають ні духові, ні філософії олімпізму і не можуть бути практично реалізованими з різних причин».

Разом з цим М. Ерцеган вважає, що згуртованість міжнародних федерацій у межах ГАІСФ не повинна тлумачитись як намагання створити суперорганізацію або як бажання конкурувати з МОК. Навпаки, враховуючи зростаючу роль МФ у міжнародному спорті, необхідно поглибити їхні стосунки з МОК, що дасть змогу ефективніше вирішувати найважливіші проблеми міжнародного спорту. На думку М. Ерцегана, міжнародні федерації повинні відігравати важливу роль в реалізації ідей Олімпійської хартії.

Тут буде доречно згадати, що після конгресу у Варні проблема стосунків МОК, МФ і НОК викликала безліч найфантастичніших і досить реальних проектів створення нового керівного органу міжнародного спортивного руху. Цікавою була пропозиція реорганізації МОК на зразок ООН.

В інтерв'ю швейцарській газеті «Шпорт» тодішній президент МОК Кілланін розцінив цей проект як політизацію олімпійського руху: «Свого часу я виступав за те, щоб кожна країна мала право голосу. Відтоді я змінив свою думку, бо за цим порядком приховується політичний тиск. Якщо ми візьмем за приклад ООН, тоді олімпійський рух потрапить до рук спортивних міністрів. Це означало б кінець олімпізму в сучасному розумінні. Можливо, це означало б початок нового, по-іншому організованого світу спорту».

На баден-баденському конгресі ця проблема привернула увагу багатьох делегатів, особливо представників міжнародних федерацій. Найбільш реалістичною була точка зору М. Ерцегана, який суворо засудив намагання окремих політичних діячів Заходу втручатись у спорт з політичними амбіціями. Зокрема він попередив, що поділ світу на блоки веде до політизації спорту, а це суперечить духу міжнародного спорту.

Сила міжнародних спортивних організацій полягає в співробітництві, в повазі до самостійності кожної з них. Вирішення актуальних проблем сучасного спорту вимагає пристосування міжнародного спортивного руху до соціально-економічних процесів, які відбуваються в світі.

Таким чином, обов'язок МОК — рішуче заперечити думку окремих діячів міжнародного спорту, що шляхом нових організаційних реформ і розширення компетенції МОК можна створити нову, більш досконалу структуру. МОК не може стати складовою частиною будь-якої організації, так само як і неможливо, щоб до олімпійського

руху приєдналися організації, діяльність яких суперечить Олімпійській хартії.

Усі ці положення знайшли своє втілення у Заключній декларації XI Конгресу: «В тісному спілкуванні з міжнародними спортивними федераціями, НОК та іншими організаціями, що підтримують МОК, він повинен здійснювати керівництво усім спортивним світом, в якому признаються принципи Олімпійської хартії».

У декларації підкреслюється, що програма «Олімпійська солідарність» повинна стати об'єктом особливого піклування МОК та його партнерів.

«Олімпійська солідарність» — це не лише програма для виховання талановитих спортсменів у країнах, що розвиваються. Вона повинна справляти могутній вплив на зростання культури і розвиток суспільних відносин у цих країнах.

На цьому наголошували делегати СРСР та інших соціалістичних країн. Вони запропонували реальний проєкт удосконалення діяльності комісії з програми «Олімпійська солідарність». У межах цієї програми розглядалась і перспектива розвитку регіональних ігор.

Постановка питання про суперечності між чемпіонатами світу, регіональними іграми та Олімпійськими іграми безпідставна. Це положення впливає з реальної тенденції розвитку стосунків міжнародних федерацій з МОК, що була зафіксована на XI Конгресі в Баден-Бадені. Зміст її полягає в тому, що чемпіонати світу, регіональні ігри та Олімпійські ігри повинні розвиватись на основі співробітництва, при взаємній підтримці і постійній турботі про майбутнє міжнародного спортивного руху.

Система змагань, до якої крім Олімпійських ігор і світових чемпіонатів входять континентальні та регіональні ігри, включає понад 20 змагань, причому більшість з них почали проводитися після 1945 року. Серед найзначніших змагань регіонального характеру, які патрує МОК, можна назвати: — Балканіади (проводяться з 1929 р.); Ігри співдружності націй (з 1934 р.); Панамериканські ігри (з 1951 р.); Середземноморські ігри (з 1951 р.); Азіатські ігри (з 1951 р.); Ігри Південно-Східної Азії (з 1961 р.); Тихоокеанські ігри (з 1969 р.); Ігри Центральної Америки (з 1977 р.).

Особливо важливе значення мають регіональні ігри для країн з обмеженими фінансовими, технічними і кадровими можливостями.

Президент АНОК М. Васкес-Ранья (Мексика), висловлюючи позицію національних олімпійських комітетів на

XI Конгресі, проголосив: «Регіональні ігри — це складова частина олімпійського руху, і МОК повинен всіляко підтримувати їх розвиток. Я продовжую вимагати від МОК і міжнародних федерацій, щоб вони віддали регіональним іграм належну увагу, визнання і повагу».

Для НОК країн, що розвиваються, участь в Олімпіадах має символічний характер — причетності до визначної спортивної події. Регіональні ігри дають реальні шанси для конкуренції, допомагають спортсменам готуватися до Олімпійських ігор. М. Васкес-Ранья пропонує ширше використовувати регіональні ігри як кваліфікаційні змагання для визначення олімпійського рівня.

На XI Конгресі обговорювалась стратегія МОК щодо регіональних ігор. Взагалі МОК виступає проти збільшення кількості регіональних ігор, але тепер члени МОК будуть активніше брати участь в організації регіональних ігор під егідою МОК. Їх завдання полягає в контролі за дотриманням принципів Олімпійської хартії.

Співробітництво міжнародних федерацій з МОК ґрунтується не тільки на спільних інтересах — поширення любительського спорту, але й на спільних проблемах — масштаби Ігор. Від цієї проблеми залежить кількість і характер видів спорту, складність організації Ігор.

Західна преса і окремі спортивні діячі намагаються загострити увагу на великих масштабах Ігор, що, як вони вважають, приведе до кризи олімпізму.

Міжнародні федерації дотримуються думки, що розширення Олімпійських ігор обумовлено загальним розвитком міжнародного спортивного руху і ніяким чином не пов'язане зі штучним «гігантизмом».

Збільшення олімпійської сім'ї (з 61 НОК в 1950 р. до 149 на сьогодні) — тенденція позитивна і відповідає головній меті олімпійського руху — поширенню олімпізму в усіх країнах світу. І цілком закономірно, що збільшення кількості НОК автоматично збільшує кількість учасників Ігор. В цьому розумінні існування так званої проблеми гігантизму викликає захоплення і відповідає ідеалам Кубертена.

Виступаючи на XI Конгресі від імені міжнародних федерацій, генеральний секретар Міжнародної федерації плавання Роберт Х. Хельмік (США) виклав сучасну точку зору на «проблему гігантизму». Проблема полягає не в масштабах Ігор, йдеться про їх якість, загальний зміст і мету. Проблема має вирішуватись не шляхом скорочення програми, а пошуками нових форм організації змагань.

Міжнародні федерації дотримують позиції, що «введенню нових видів спорту до майбутніх програм Олімпійських ігор неможливо запобігти». Таким чином, міжнародні федерації «підштовхують» МОК до розширення програми ігор. Для забезпечення повної програми пропонується проводити ігри в регіоні, якщо в розпорядженні не буде великого міста, зберігаючи їх цілісність.

У майбутньому не виключено впровадження системи кваліфікаційних змагань, що дасть змогу збільшити загальну кількість країн і учасників ігор, не розширюючи їх фінальної частини. До речі, такий принцип вже існує для командних видів спорту.

Президент ГАІСФ Томас Келлер (Швейцарія) не вважає, що «гігантизм» є результатом збільшення кількості учасників олімпійських змагань, якщо це не пов'язано з будівництвом занадто дорогих об'єктів. Він, як і представники більшої частини міжнародних федерацій, дотримується позиції, що передбачає кілька програмних пунктів: а) збільшення видів спорту в олімпійській програмі за умови відповідності їх вимогам МОК; б) розширення жіночого спорту і збільшення його пропорції в олімпійській програмі; в) скорочення кількості учасників не за рахунок спортсменів, а за рахунок представників засобів масової інформації і обслуговуючого персоналу; г) можливість проведення ігор в регіоні з метою кращого використання спортивних об'єктів і розміщення спортсменів; д) широке представництво членів міжнародних федерацій у різних комісіях МОК (особливо в медичній, з телебачення, «Олімпійська солідарність»).

Президент ГАІСФ рішуче відхилив пропозицію щодо обмеження в олімпійській програмі видів спорту, які поширені в менш як половині країн — членів МОК. Якби таке рішення було прийнято, настав би кінець зимових ігор і було б виключено 6 із 21 виду літніх ігор.

Олімпійські ігри не тільки стимулюють видатні спортивні досягнення, але й сприяють розвитку культури, архітектури, засобів передачі інформації тощо. І все ж благодотворний вплив ігор не може заслонити небезпечних тенденцій збільшення витрат на їх організацію, на будівництво складних спортивних та інших споруд.

В останніх Олімпіадах поруч з найвидатнішими атлетами світу брали участь і спортсмени, рівень яких не відповідає вимогам Олімпійських ігор. Невиправдане збільшення кількості учасників ігор разом з прагненням міжнародних федерацій мати розкішні спортивні споруди дає підстави для критики «гігантизму».

Противники Олімпійських ігор звинувачують МОК у безглуздому збільшенні масштабів Ігор і витрат на їх проведення. Докір необгрунтований, оскільки МОК ніколи не наполягав на створенні розкішних споруд, гігантських стадіонів або використанні найсучаснішого обладнання. МОК вимагає лише створення необхідних умов для учасників Ігор, а також широкого використання олімпійських споруд після Ігор.

На жаль, МОК не ставить досить конкретних вимог до спортивних споруд, що призводить до непомірного зростання запитів міжнародних федерацій. З цим пов'язано питання інтенсивного подорожчання спортивного обладнання та інвентаря, яке інколи виходить з-під контролю МОК і міжнародних спортивних федерацій.

Національний олімпійський комітет Радянського Союзу пропонує регламентувати витрати за принципом: мінімум дорогих і громіздких спортивних споруд, максимум змагань на відкритому повітрі. МОК, міжнародні спортивні федерації і організатори Ігор повинні суворіше підходити до використання нового інвентаря і обладнання, щоб усі спортсмени могли змагатися в рівних умовах, а фірми не мали нагоди «перетворювати Олімпіаду на ярмарок, а спортсменів — у комівожерів».

Необхідно обмежити претензії міжнародних федерацій до організаційних комітетів, щоб зберегти на розумному рівні адміністративні витрати.

МОК вимагає від міжнародних федерацій та НОК суворо дотримуватися принципів Олімпійської хартії і стежити за тим, щоб національні федерації не брали участі у спортивних заходах, яким не притаманний дух олімпізму. Але в багатьох капіталістичних країнах олімпійський дух страждає від шкідливого впливу бізнесу і політики на спорт. НОК цих країн не завжди спроможні боротись з таким впливом.

Президент Британської олімпійської асоціації Деніс Фоллоуз заявив у Баден-Бадені: «Іграм загрожує небезпека, бо державні діячі окремих країн (малися на увазі Д. Картер і М. Тетчер) розцінюють їх як засіб досягнення своїх політичних цілей».

НОК Радянського Союзу послідовно вів і веде активну боротьбу проти тих, хто намагається поставити майбутнє Ігор у залежність від своїх корисних або політичних інтересів. На XI Конгресі голова НОК СРСР С. П. Павлов закликав «...одноставно засудити будь-які спроби використати Ігри та спорт з політичною метою».

Найвища цінність Ігор полягає в спілкуванні людей

різного кольору шкіри, віри, політичних поглядів, причетності їх до яскравого свята спорту, яке символізує мир і дружбу, стимулює людину до фізичного вдосконалення і впливає на її духовний світ.

У виступах на XI Конгресі віце-президента МОК В. Г. Смирнова і голови НОК СРСР С. П. Павлова було викладено конкретні пропозиції щодо розвитку ідей олімпізму в період між Іграми. Пропонувалося ширше контактувати з федераціями, які не беруть безпосередньої участі в олімпійському русі.

НОК СРСР запропонував також стимулювати окремих осіб і організації, які своєю діяльністю сприяють олімпійським ідеалам, ведуть боротьбу проти політичних та расових обмежень, проти діяцтва та дискримінації. Таких осіб немало серед журналістів, діячів мистецтва, вчених, літераторів. Вони віддані ідеалам спорту і олімпізму, не шкодують зусиль для перетворення їх у життя і цілком заслуговують олімпійських нагород. Доцільно під час Олімпійських ігор ввести вшанування не тільки олімпійських чемпіонів, а й тих, хто досяг найкращих результатів у спортивно-педагогічній, медичній або науковій діяльності.

У Баден-Бадені було відзначено, що майбутнє олімпійського руху тісно пов'язане з поширенням олімпізму і, зокрема, з удосконаленням Олімпійської хартії. У зв'язку з цим НОК Радянського Союзу запропонував на XI Конгресі доповнення до редакції Олімпійської хартії. Це доповнення конкретизує завдання олімпійського руху в сучасних умовах, серед яких слід назвати такі: всіляке поширення олімпізму, його принципів та ідеалів шляхом пропаганди спорту і можливостей його використання для фізичного, морального й естетичного виховання людей в дусі взаєморозуміння і дружби; сприяння організації та розвитку олімпійського спорту на противагу професіональному; створення сприятливих умов для реалізації цілей олімпійського руху за допомогою програми «Олімпійська солідарність»; сприяння підготовці та вихованню спортивно-педагогічних, наукових і тренерських кадрів.

Підсумки XI Конгресу дозволяють зробити висновок, що в Баден-Бадені досягли нових успіхів прихильники єдності олімпійської родини. За словами президента МОК Хуана Антоніо Самаранча, «конгрес вселив певні надії на велике майбутнє олімпійського руху».

Успіх конгресу був зумовлений урочистістю всесвітнього олімпійського свята в Москві, яке стало справжньою

перемогою олімпійців над силами реакції, над силами, які намагалися не тільки послабити єдність олімпійської родини, але й позбавити людство Олімпійських ігор.

ФУТБОЛ... ВІНДСЕРФІНГ — ЩО ДАЛІ?

«Історія Олімпійських ігор — це історія постійних змін в їх програмі, оскільки програма олімпійських змагань залишається одним з головних інструментів розвитку спорту... Процес формування програми закономірний і буде продовжуватись залежно від привабливості, доступності, оздоровчого і виховного значення окремого виду спорту... В цьому процесі є проблеми, від яких залежить майбутнє Ігор».

Із доповіді С. П. Павлова на XI Конгресі МОК

Програма Олімпійських ігор — одна з найважливіших, найактуальніших і найскладніших сучасних проблем міжнародного спорту. Від неї залежать масштаби і вартість Олімпіад, характер розвитку окремих видів спорту і міжнародного спорту взагалі. Програма Олімпійських ігор тісно пов'язана з проблемою стосунків МОК з міжнародними федераціями.

Нарешті, від еволюції олімпійської програми залежить гуманістичний зміст олімпізму.

Жоден із видів спорту не може суперничати з футболом за популярністю і масовістю: футбол культивується у 148 країнах, має найбільшу аудиторію глядачів, у футбол грає 20 млн. спортсменів. І цілком зрозуміло, чому футбол посідає постійне місце в олімпійській програмі, починаючи з Ігор II Олімпіади.

Віндсерфінг — один з «наймолодших» видів спорту, він аж ніяк не може суперничати з футболом. І все ж «парус на дошці» проторував собі шлях до Олімпіади-84, витримавши конкуренцію з багатьма більш масовими і популярнішими видами спорту: бадмінтоном, настільним тенісом, регбі, тенісом, водними лижами.

Ще 1947 року було створено Міжнародну федерацію волейболу, цією грою захоплюються у 120 країнах, але до олімпійської програми її ввели лише в 1964 році — на Іграх у Токіо.

Стрільба з лука дебютувала на Олімпіаді в Сент-Луїсі (1904 р.), але після Ігор в Антверпені (1920 р.) вона на

півсторіччя була вилучена з олімпійської програми і знову з'явилась на олімпійській арені тільки на XX Олімпіаді (1972 р.).

Теніс був повноправним учасником Ігор від I до X Олімпіади (Париж, 1924 р.). Відтоді теніс не запрошували на Олімпіади. Не буде він представлений як олімпійський вид спорту і на Олімпіаді-84 в Лос-Анджелесі, хоча президент Міжнародної федерації тенісу Шатре неодноразово звертався з проханнями в МОК про повернення цього виду до олімпійської програми.

Наведені приклади показують, що кожний вид спорту вийшов на олімпійську арену своїм шляхом і що еволюція олімпійської програми має досить складні і нерідко суперечливі механізми.

Сам факт створення після Олімпіади 1968 року спеціальної комісії з питань програми свідчив, з одного боку, про актуальність проблеми, з другого — про бажання МОК мати постійний компетентний орган для вирішення питання вдосконалення програми Олімпійських ігор. Вже тоді було цілком очевидно, що існуюча програма Ігор не відповідає вимогам сучасності. До цього МОК витримав критику на свою адресу і з боку преси, і з боку міжнародних федерацій, чії види були представлені у програмі, і з боку НОК.

Головна мета комісії полягає в тому, щоб проаналізувати існуючу програму, оцінити вагомість кожного виду для Олімпійських ігор, розробити критерії, за якими визначатиметься представництво видів на Олімпіадах.

Саме з цієї точки зору цікаво розглянути еволюцію олімпійської програми і перспективи її розвитку до 2000 року.

Про еволюцію програми на деяких літніх та зимових Олімпійських іграх можна судити за даними табл. 2.

Як бачимо, програма Ігор набула бурхливого розвитку після другої світової війни. Серед причин, які обумовили розширення програми, слід назвати такі: зростання популярності спорту, збільшення кількості НОК, вплив науково-технічного прогресу, вихід на олімпійську арену соціалістичних країн.

Аналіз показує, що розширення олімпійської програми має постійну тенденцію, це збігається із загальним бурхливим розвитком міжнародного спорту, але не справляє враження «невиправданого гігантизму», як це здається прихильникам консервативної позиції.

Розширення програми Олімпійських ігор вплинуло на

Динаміка зростання масштабів Олімпійських ігор

Рік	Місто проведення Олімпіади	Кількість країн	Кількість видів спорту	Кількість дисциплін	Кількість учасників
<i>Літні ігри</i>					
1896	Афіни	13	9	41	311
1900	Париж	21	18	95	1330
1920	Антверпен	29	22	133	2607
1932	Лос-Анджелес	37	15	112	1048
1936	Берлін	49	22	122	4066
1948	Лондон	59	18	136	4099
1960	Рим	83	19	142	5348
1964	Токіо	93	21	159	5140
1972	Мюнхен	121	21	195	7147
1976	Монреаль	88	21	198	6189
1980	Москва	81	21	203	5748
<i>Зимові ігри</i>					
1924	Шамоні	16	5	14	293
1936	Гарміш-Партенкірхен	28	5	17	756
1948	Санкт-Моріц	28	6	22	713
1968	Гренобль	37	10	35	1158
1972	Саппоро	35	10	35	1012
1980	Лейк-Плесід	37	10	37	1077

зростання кількості учасників і суддів, спортивно-технічного персоналу, представників спортивних організацій, преси, радіо та телебачення. Все це, безумовно, спричинилося до збільшення масштабів Олімпіад, обсягу підготовчих робіт, матеріально-фінансових витрат. Таке явище відбиває об'єктивні умови сучасності, в яких розвивається олімпійський рух.

Ось як виглядає, наприклад, динаміка зростання національних олімпійських комітетів:

Роки	Засновано НОК
1881—1899	6
1900—1918	15
1919—1945	26
1946—1972	83
1973—1982	19
Всього	149

Якщо проаналізувати всі види спорту сучасної літньої олімпійської програми за «правилом 13» Олімпійської хартії (воно вимагає, щоб вид культивувався в 40 краї-

нах і на трьох континентах), то виявиться, що тільки 15 видів відповідають цій вимозі.

У повоєнний час деякі види спорту олімпійської програми втратили свою популярність, інші види, що набули масовості в усьому світі, на жаль, не мають «олімпійської прописки».

Свого часу президент МОК лорд Кілланін висловив таку думку: «Я виступаю проти стрільби з пістолета і стендової стрільби, проти видів, якими займається обмежена кількість людей через високу вартість обладнання (окремі види парусного спорту, бобслей), я виступаю проти тих видів спорту, які самі по собі чудові, але мало популярні. Гадаю, що можна скоротити програму змагань з окремих видів спорту». Він мав на увазі не тільки літні, але й зимові види спорту.

Характерною рисою еволюції олімпійської програми в повоєнний період можна вважати співвідношення командних, індивідуальних та ігрових дисциплін (табл. 3).

Таблиця 3

Співвідношення індивідуальних, командних та ігрових дисциплін в програмі Олімпійських ігор

Дисципліни	Літні Олімпійські ігри		Зимові Олімпійські Ігри	
	кількість видів на Іграх 1980 р.	збільшення порівняно з 1948 р.	кількість видів на Іграх 1980 р.	збільшення порівняно з 1948 р.
Індивідуальні	152	+49	29	+12
Командні	42	+11	7	+3
Ігрові	9	+5	1	0
Всього	203	+65	37	+15

Дискусія щодо програми Ігор точиться в МОК з часів Х Олімпійського конгресу у Варні (1973 р.) на кожній сесії МОК та на конгресах міжнародних федерацій. Діячі міжнародного руху, спортивні фахівці склали чимало проектів програми Ігор майбутнього. На тлі цієї дискусії можна визначити три точки зору щодо майбутнього олімпійської програми.

Прихильники точки зору, яку умовно можна назвати консервативною, наполягають на суворому обмеженні масштабів Олімпійських ігор з тенденцією до скорочення кількості видів спорту, учасників і навіть країн за рахунок відбіркових регіональних змагань.

Протилежна точка зору — назвемо її радикальною — об'єднує прихильників введення до олімпійської програми

усіх найпопулярніших видів спорту без обмеження. Представники консервативного і радикального толку намагаються під виглядом різних реформ принизити значення Олімпіад.

Проте більшість діячів міжнародного спорту займають найбільш реалістичну (відповідно до сучасних тенденцій) і демократичну позицію, що ґрунтується на історичних закономірностях олімпійського руху і перспективах його розвитку.

Ця точка зору, якої дотримуються й спортивні організації соціалістичних країн, передбачає гармонійне балансування представництвом видів спорту з урахуванням їх популярності, розширення представництва жіночого спорту, а також поступове, обґрунтоване можливостями та попитом суспільства впровадження нових популярних видів.

Удосконалення програми пов'язують з проблемою гігантизму в організації Олімпійських ігор. Дійсно, поліпшення програми може сприяти вдосконаленню організації Ігор і запобіганню їх необмеженого зростання чи, навпаки, безглузкого скорочення.

Англійські журналісти Боб Фелліпс, Ніл Оллен та Даг Гарднер на сторінках журналу «Уорлд спорте» змалювали досить песимістичну картину майбутнього Олімпіад. У статті «Чи довго ще горіти вогню?» вони намагаються довести, що для такого питання є підстави. На думку авторів, Олімпіадам загрожує надмірна розкішність, фінансові труднощі, наступ комерсантів та політиканів.

Англійських журналістів підтримав президент легкоатлетичної федерації Франції Генрі Мелей: «Гігантизм приведе Олімпійські ігри до цілковитого занепаду». Цим він обґрунтовує пропозицію виключити з олімпійської програми такі види спорту, з яких проводяться чемпіонати світу, якими поряд з любителями займаються професіональні спортсмени і, нарешті, малопопулярні види спорту.

Після Ігор у Мюнхені і особливо після того як у 1974 році Москва одержала право на проведення Олімпіади-80, окремі спортивні діячі Заходу особливо активізували кампанію проти «гігантизму» Ігор. Причини цієї кампанії пояснив член Міжнародної олімпійської академії професор Гжегож Младзиковський: «Західні країни, злякавшись наступу спортсменів соціалістичних країн, виступають проти новаторських тенденцій. «Гігантизм» — це вигадка дилетантів, адже будь-яке велике місто спроможне провести Ігри, і в тому, що господарі намагаються

продемонструвати технічний та організаційний рівень, національні цінності, немає нічого поганого. Ця версія з'явилась на світ тоді, коли претендентом на проведення Ігор стала Москва».

Президент МОК лорд Кілланін, як прихильник демократизації олімпійського руху, неодноразово критикував позицію супротивників «гігантизму». «Ми всі застосовуємо це слово неправильно, — писав він, — бо за своїм змістом «гігантизм» — це результат успіху, якого набули Ігри після свого скромного початку». Цю думку підтримує голова комісії МОК з олімпійської програми Арпад Чанаді (Угорщина): «Гігантизм, про який безперервно говорять в наш час, обумовлений не програмою, а іншими факторами».

Численні західні журналісти піддали критиці «безконтрольне зростання» та «гігантизм» Ігор. Вони звертають особливу увагу на той факт, що багато міст, потенційно здатних провести Ігри, не подають заявок на їх організацію через величезні втрати, пов'язані з обсягом олімпійської програми. На світ з'явилося чимало проектів розвантаження програми шляхом проведення кількох Олімпіад за групами видів спорту одночасно в різних країнах, проведення Ігор в кількох містах тощо. Серед них були й проекти скорочення програми Ігор за рахунок ігрових видів спорту (особливо футболу, баскетболу). Ці пропозиції обґрунтовувались існуванням професіоналів в ігрових видах спорту. Але об'єктивна статистика свідчить, що ігрові види спорту охоплюють 65% усіх активних спортсменів. Виключення групи цих поширених, популярних і доступних видів спорту з олімпійської програми мало б вигляд дискримінації міжнародних федерацій з цих видів, залишило б поза олімпійським рухом багатомільйонну армію спортсменів.

Арпад Чанаді довів, що звинувачення у професіоналізмі таких видів, як бокс, велоспорт, баскетбол, футбол, фігурне катання, хокей, невиправдане. За даними статистики, професіоналами стають лише 1—3% представників цих видів спорту, що не може бути підставою для виключення їх з олімпійської програми.

Серед проектів боротьби з «гігантизмом» особливе місце посідали пропозиції децентралізації Олімпійських ігор. Суть їх полягає у розподілі програми Олімпійських ігор на кілька окремих змагань з певних видів спорту, або проведення попередніх відбірних змагань у регіонах (Європа, Азія, Африка тощо), чи проведення Ігор одночасно в кількох містах і навіть країнах.

Один такий проект запропонував президент НОК Бельгії Рауль Молле, який офіційно заявив про можливість проведення Ігор у країнах Бенілюксу (Бельгії, Нідерландів, Люксембургу) і прикордонних з ними районах ФРН та Франції. На думку автора проекту, це дозволило б значно скоротити витрати і максимально використати спортивні споруди. Бельгійський НОК пропонує розділити змагання між країнами-організаторами згідно з їхніми можливостями і традиціями.

Арпад Чанаді застеріг прихильників децентралізації, що хоча організація Ігор у кількох країнах технічно можлива, але це завдасть шкоди самій ідеї олімпізму. Дійсно, в разі децентралізації олімпійських змагань Ігри перетворяться на окремі чемпіонати світу і перестануть відповідати головній ідеї олімпізму — бути всесвітнім святом спортивної молоді, «яка збирається в одному місті, щоб краще пізнати один одного».

Вице-президент МОК Віллі Дауме (ФРН) виступає проти ідеї розосередження олімпійських змагань по всій країні: «Я переконаний, що Ігри повинні проводитись в одному місці й одночасно. Характерним для Олімпійських ігор є те, що вони — фестивалі!»

Серед проектів скорочення масштабів Ігор були й досить компромісні. Наприклад, пропозиція проведення відбірних континентальних змагань не суперечить ідеї «цільності і єдності» Олімпійських ігор. Правда, вона може бути реалізована лише за умови ретельної підготовки і дотримання основних принципів олімпізму.

Відомий французький журналіст Гастон Майер, розвиваючи ідею «континентального представництва», запропонував навіть використовувати цей принцип при комплектуванні МОК.

Безумовно, при організації Олімпійських ігор вже сьогодні доцільно проводити попередні кваліфікаційні, змагання з окремих видів спорту (спортивні ігри, легка атлетика) в кількох містах, якщо це зручно організаторам Ігор, але континентальні відбірні змагання стануть можливими, очевидно, не раніше 1992 року.

Було б необ'єктивно розглядати тільки позитивні сторони зростання масштабів Олімпійських ігор без аналізу недоліків цього явища.

Представники міжнародних федерацій, які найбільше зацікавлені в розширенні олімпійської програми, дотримуються суперечливої точки зору. З одного боку, вони одноставно виступають проти «роз'єднання» Ігор, з другого — постійно намагаються ввести до олімпійської про-

грамм повні програми чемпіонатів світу зі своїх видів спорту.

Комісія МОК з питань олімпійської програми завжди займала тверду позицію: Олімпійські ігри — «це не колекція чемпіонатів світу». Як висловився А. Чанаді, на Іграх різні види спорту мають бути представлені за найменшою програмою. Іншими словами, щоб надати Іграм розумної масштабності й більшої гнучкості, необхідно провести певні скорочення у межах окремих видів спорту, а не скорочення кількості видів спорту і країн-учасниць.

Ще в 1978 році Кілланін застерігав: «Ігри стали надто громіздкими, і, напевно, в наступні роки з цим треба буде щось робити. Гадаю, слід або повністю відмовитися від деяких видів спорту, або додати інші й тоді змінити структуру Олімпіад». Президент МОК був переконаний, що «можна буде зробити це без шкоди для олімпійської ідеї». На його думку, слід зосередити якомога більше уваги на видах, що не пов'язані із значними матеріальними затратами.

Дійсно, найбільше клопоту завдають ті види, які потребують спеціального обладнання. Саме тут з'являється щілина для професіоналізму. Наприклад, гірськолижний спорт тісно пов'язаний з лижними фірмами, з готельним бізнесом. Кілланін вважав: «Чим більшою мірою досягнення залежатимуть від індивідуальності спортсмена, тим краще».

В останні роки чимало міжнародних федерацій зверталися до МОК з проханням надати їм «олімпійську прописку». Серед них — федерації бадмінтону, водних лиж, регбі, настільного тенісу, бейсболу, орієнтування. МОК, звичайно, намагається ретельно розглянути кандидатів-«новачків», оцінити їхні плюси і мінуси. А щоб федерації мали змогу «показати» свої види, прийнято рішення відновити на Іграх у Лос-Анджелесі (1984 р.) показові програми для демонстрації видів спорту, що претендують потрапити на олімпійську арену. (Такі покази були скасовані після Мюнхенської Олімпіади.)

Якщо на Олімпіаді-84 в Лос-Анджелесі відбудеться показова програма, то найбільш реальними для введення до програми майбутніх Олімпіад А. Чанаді вважає такі види: бадмінтон, бейсбол, теніс, боулінг, орієнтування, роликобіжний спорт, настільний теніс.

Перелічені види спорту відповідають пункту правила 13 про поширення не менше ніж у 40 країнах, але поки що не зовсім відповідають вимозі про поширення на трьох континентах. Бадмінтон, настільний теніс до-

силь популярні в Європі та Азії, але не мають такого поширення в Америці та Африці. Європа має значні традиції у розвитку орієнтування та роликобіжного спорту, але вони не мають олімпійського ґрунту в Азії, Америці та Африці. Бейсболом захоплюється Американський континент, але на інших континентах до нього байдужі.

Яку ж позицію щодо кількості видів спорту та кількості учасників займають міжнародні федерації?

Відповідь на це питання дала Генеральна асамблея міжнародних спортивних федерацій (ГАІСФ). «Міжнародні федерації одностайно вважають, що 22 види спорту, які визначаються МОК як олімпійські, повинні всі брати участь в Олімпійських іграх постійно». Разом з цим ГАІСФ вважає головними критеріями для введення виду спорту до програми Ігор поширення не менше ніж у 30 країнах, що мають НОК, задовільна фізична та психологічна характеристика виду. Тобто, якщо вид спорту відповідає цим вимогам, він повинен бути введений до програми Олімпіад і навпаки, якщо вид спорту, визначений МОК, втратив свою колишню популярність, буде цілком слушно виключити його з програми Ігор у майбутньому.

Міжнародні федерації розуміють, що їхні прагнення до якомога ширшого представництва на Іграх пов'язані зі збільшенням кількості учасників на майбутніх Олімпіадах, що значно підвищить вимоги до міста — господаря Ігор. Тому керівники міжнародних федерацій запропонували на розгляд МОК проект «про доручення Олімпійських ігор району, що прилягає до центрального міста».

Не виключено, що тенденція поступового збільшення масштабів Ігор і постійне зростання вимог до технічних та організаційних аспектів їх проведення у найближчому майбутньому (1988 чи 1992 рр.) викличе необхідність проводити Олімпійські ігри в районі. Вже є пропозиції доручити організацію Ігор 1992 року кільком великим містам Північної Африки. Такі прогнози мають об'єктивні підстави. За всю історію олімпійського руху сучасності Ігри жодного разу не проводились на Африканському континенті, який представляє в олімпійському русі 36 національних олімпійських комітетів і 430 мільйонів населення. Для Африки проведення Олімпійських ігор — це можливість підвищити свій міжнародний престиж, вони мають величезне соціальне значення як фактор боротьби з расовою дискримінацією.

Необхідно пам'ятати не тільки про технічні та організаційні вимоги сучасного спорту, а й про гуманістич-

ний зміст олімпізму, що його передбачив Кубертен. Якби зміст Олімпійських ігор полягав тільки в медалях та результатах, вони перетворилися б у звичайні чемпіонати світу.

Гуманістичне значення олімпізму багатобічне. «З повним правом можна говорити про освітню місію Олімпійських ігор, які сприяють поширенню знань про культуру, звичаї, індустріальний рівень та національний характер країни, що організує Ігри»,— писав спортивний оглядач Ігор Марінов.

Один із послідовних прихильників «гуманізації олімпізму» професор Гжегож Млодзиковський (Польща) визначив, що «різниця між програмою Олімпійських ігор барона Кубертена і сучасною програмою відбиває диспропорцію між інтелектуальними аспектами олімпійського руху та технократичною тенденцією його розвитку в сучасному світі».

Колись у програмі Олімпіад проводились конкурси мистецтв, на яких переможців нагороджували за видатні твори живопису, скульптури, архітектури, поезії, музики, як і олімпійських чемпіонів-спортсменів. На жаль, цю чудову традицію поєднання духовного і фізичного змісту олімпізму було втрачено, і лише на Олімпійських іграх в Мехіко (1968 р.) зроблено першу спробу відродження культурної програми, хоча вона й не мала органічного зв'язку з Іграми.

Світова спортивна громадськість схвалила досвід Мехіко. Культурні елементи надавали Олімпійським іграм національних барв, робили їх змістовнішими, підвищували їхнє соціальне значення.

На Олімпіадах у Мюнхені та Монреалі культурна програма знайшла свій дальший розвиток і поширення. Цікавий досвід проведення культурної програми Ігор показала Московська Олімпіада.

Перед сучасним олімпійським рухом стоїть завдання сприяти інтелектуальній діяльності спортсменів з метою їхнього виховання, гармонійного розвитку, підвищення спортивних досягнень.

Особливе місце серед проблем, пов'язаних з програмою Ігор, посідає проблема представництва жінок в олімпійському спорті. Спорт відіграє в житті сучасної жінки значно більшу роль, ніж раніше. Відповідно більшого значення набуває і жіночий спорт у міжнародному житті.

На останніх Олімпіадах жіночі змагання значно розширились. До програми Олімпіади 1976 року було вклю-

чено жіноче академічне веслування, баскетбол та гандбол. На Іграх у Москві додали хокей на траві. Та все ж сучасний рівень жіночого спорту не має відповідного відображення в програмі Ігор. Жінкам виділено менш як 25% дисциплін, включених до програми Олімпіад.

Наукою доведено, що жінки при відповідному тренуванні та медичному контролі здатні займатись усіма видами спорту без шкоди для здоров'я. В окремих видах спорту спортсменки вже сьогодні мають досягнення, які перевершують результати чоловіків на попередніх Іграх.

X Конгрес у Варні (1973 р.) поклав початок позитивної тенденції — підвищенню значення участі жінок у спортивному житті. XI Конгрес у Баден-Бадені (1981 р.) дав реальний розвиток цій тенденції. Виступаючи від імені атлетів, відома болгарська спортсменка Светла Оцетова відзначила, що завдяки спорту в жінок зростає почуття гідності і впевненості в собі і це дає їм змогу активніше брати участь у громадському житті.

XI Конгрес визначив чітку перспективу: збільшення представництва жіночого спорту в програмі Ігор — питання часу.

За останні 25 років (вісім Олімпіад) змагальна програма збільшилась у півтора рази: на Іграх у Римі (1960 р.) спортсмени змагались у 150 дисциплінах, а в програмі Олімпіади в Лос-Анджелесі (1984 р.) їх буде 218. Масштаб Ігор і витрати, що пов'язані з їх проведенням, лякають потенціальних організаторів; претендентів на проведення Олімпіади залишається все менше й менше, і ця обставина не може не турбувати. Удосконалення програми — один із шляхів вирішення проблеми «гігантизму».

Важливу роль у формуванні та вдосконаленні програми Ігор відіграють спортивні організації соціалістичних країн. Зокрема, позиція НОК Радянського Союзу полягає в тому, що «програма майбутніх Ігор повинна цілком відповідати тенденціям розвитку спорту, іншими словами — вона не може бути «окам'янілою».

Представники соціалістичних країн пропонують скоротити програму Ігор за рахунок дублюючих дисциплін або окремих номерів, які принципово не відрізняються один від одного. Можна також підвищити вимоги до популярності того чи іншого виду спорту і скоротити представництво учасників в окремих дисциплінах. Важливим аспектом нашої позиції щодо удосконалення програми Олімпіад є збільшення представництва жіночого спорту.

Аналіз різних аспектів програми Олімпійських ігор

показує, що вирішення одних проблем викликає нові проблеми іншого характеру, цей процес об'єктивно безперервний. Але незаперечним є те, що програма буде постійно змінюватись у майбутньому відповідно до тих змін, які відбуваються у світовому спорті.

ЩО СТОІТЬ ЗА РЕКОРДАМИ?

«Спортсмени віддають себе людям, як поети свої вірші, а Пікассо свої картини».

Рене Майо, генеральний директор
ЮНЕСКО

Спортивна діяльність на рівні вищих спортивних досягнень створює ідеальні умови для всебічного вивчення людських можливостей. Спорт можна розглядати як головний фактор наукового пізнання резервних можливостей людини. Це пов'язано з тим, що рекордне досягнення являє собою незвичайну модель, в якій рухова і психо-фізіологічна діяльність людини здійснюється в зоні граничних напружень.

Про важливість вивчення психічних та функціональних можливостей людини свідчить створення при Академії наук СРСР спеціальної комісії з проблем резервних можливостей людини, яка об'єднує видатних вчених: біологів, психологів, медиків, педагогів. У межах цієї проблеми на моделі спорту вищих досягнень вивчається механізм максимальних можливостей людини в екстремальних умовах.

Відомий учений з питань спорту професор В. В. Кузнецов зробив перші кроки у створенні нової галузі знань — антропомаксимології, тобто науки про біологічні та психічні можливості людини, яка допоможе визначити шляхи підвищення потенціальних можливостей людини для досягнення нових рекордів і оптимального використання можливостей людини в повсякденній діяльності.

Боротьба за рекордні досягнення почалася з виникненням міжнародного спортивного руху, тобто ще наприкінці минулого сторіччя

Хоча сьогоднішній рівень рекордів викликає захоплення, з певністю можна сказати, що людина ще не вичерпала своїх фізичних можливостей. Мірки в спорті постійно збільшуються. Результати, які свого часу здавалися фантастичними, нині долаються сотнями спортсменів. Світові

та олімпійські рекорди продовжують безупинно зростати, хоча вже не раз фахівці та вчені ставили питання про межу можливостей людського організму, межу рекордів. До речі, це питання вже давно хвилює тренерів, спортсменів, фахівців, болільників.

Ще 1932 року відомий американський тренер Брутус Гамільтон заявив, що «максимальний результат для спортсмена, який штовхає ядро, — 17,5 м». Нині цей результат вже перевершено на 25%.

Легендарний фінський бігун Пааво Нурмі у 1937 році оголосив 14 та 29 хв межею можливого в бігу відповідно на 5000 і 10 000 м. У 50-х роках фахівці легкої атлетики запропонували прогноз світових рекордів з легкої атлетики на 30 років вперед, тобто на 1980—1982 роки. Вже через 6 років усі 17 передбачених результатів були неодноразово перевершені.

Олімпійський чемпіон 1936 року з метання списа Герхард Штюк у 1950 році визнав межею можливостей у штовханні ядра 18 м 50 см, у метанні диска — 58 м, у метанні списа — 83 м. Ці прогнози були спростовані через 10 років, а сьогодні світові рекорди в цих дисциплінах відповідно дорівнюють: ядро — 22 м 15 см, диск — 71 м 16 см, спис — 96 м 72 см, тобто перевищують прогноз на 20%.

Видатний угорський бігун Шандор Іхарош на вершині своєї слави 1955 року стверджував, що 13 хв 40 с на 5000 м — «це абсолют можливого». Рональд Кларк, який потім пробіг цю дистанцію майже на 25 с швидше, в свою чергу сказав у 1964 році: «Час 27 хв 45 с на 10 000 м я вважаю недосяжним». Незабаром сам Кларк пробіг цю відстань швидше, ніж за 27 хв 40 с.

У прогнозах помилялись не тільки відомі фахівці, а й навіть цілком безсторонні електронні машини. Після оцінки всіх рекордів на англійську милю за 20 років (з 1946 до 1966), електронно-обчислювальна машина провістила рекорд 1970 року — 3 хв 52 с. Через кілька днів після цього 19-річний Джим Райен пробіг милю (1609,3 м) за 3 хв 51,3 с. Таким чином, було подолано не тільки бар'єр мрії, а й електронний мозок.

Звернемось до іншого прикладу. У 1976 році болгарський спортивний фахівець Стефан Зоков та його колега з НДР Хайнц Тьопфер за допомогою електронно-обчислювальної машини склали прогноз легкоатлетичних рекордів на 1996—2000 роки. Згідно цього прогнозу, майбутній світовий рекорд в стрибках у висоту у чоловіків перевищить 2 м 35 см, а у жінок буде дорівнювати 2 м в стрибках

у висоту і 7 м в стрибках у довжину. Як бачимо, прогнозні результати на 20 років вперед були перевищені менше ніж за п'ять років.

Правда, прогнози С. Зокова та Х. Тьопфера у чоловічих метаннях (молот — 90 м, диск — 80 м, спис — 100 м) ще не скасовані, але прогрес результатів у цих видах легкої атлетики дає підстави гадати, що вони будуть перевищені значно раніше 1996 року.

Атлети самі визначають успіх, не звертаючи уваги на прогнози, і в цьому полягає один із могутніх механізмів рекордів.

Президент Міжнародної ради фізичного виховання (СІЄПС) англієць Роджер Баністер, у минулому сам видатний спортсмен-легкоатлет, вважає, що питання про механізми рекордів вимагає серйозного вивчення багатьох проблем, починаючи з індивідуальної психології та фізіології спортсмена і закінчуючи вивченням міжнародних відносин. Прагнення до фізичної досконалості закладено у людській вдачі, тому ніхто й ніщо не спроможне зупинити процес зростання рекордів. Можливо, в міру того, як результати будуть наближатися до межі фізичних та анатомічних можливостей організму, всепоглинаюче прагнення погоні за рекордами послабне. «Але мені здається, — говорить Р. Баністер, — якщо у світі знайдеться хоча б один видатний спортсмен, здатний показати визначний результат, то обов'язково з'явиться й інший, сповнений величезного бажання перемогти його».

Отже, варто замислитись над питанням, де лежить межа людських можливостей, чи довго зростатимуть світові рекорди, в чому шукати резерви фізичних можливостей людини?

Знання, одержані шляхом постійних медичних обстежень спортсменів, інтенсивне науково обгрунтоване тренування, вдосконалення технічних умов привели до значного поліпшення результатів з усіх видів спорту. До цього треба додати прогрес анатомічних і біологічних ознак людини.

Відомий австрійський вчений Людвіг Прокоп вважає, що рекордні досягнення з усіх видів спорту ще далекі від межі можливостей людини. Він добре обізнаний з проблемами акселерації та біологічної еволюції людини, тому досить ґрунтовно доводить, що «від покоління до покоління людина буде ставати вищою на зріст, сильнішою, фізично міцнішою, буде швидше розвиватись».

Передбачення австрійського вченого відбиває сучасну тенденцію розвитку рекордних досягнень. Починаючи з

1900 року, чоловіки стали в середньому на 6,6 см вищими на зріст, їхня м'язова сила зросла на 13%. Фіналісти зі штовхання ядра на Олімпійських іграх 1928 року мали середній зріст 182 см, а 1964 року — вже 190 см.

Коли Армін Харі пробіг 100 м за 10,0 с, його крок був завдовжки 2 м 19 с. На Олімпіаді 1968 року переможець у бігу на 200 м Томмі Сміт робив кроки довжиною 2 м 67 см. Відомі негритянські спринтери — американець Роберт Хайес і канадець Харрі Джером, які першими «вибігли» на стометрівці з десяти секунд, робили кожної секунди чотири з половиною кроки довжиною 2,6—2,7 м.

Існують різні фізіологічні фактори, які визначають рекордні досягнення. У бігунів і значною мірою у плавців вони залежать від здатності одержувати енергію Кисневе харчування, ефективність якого визначається методами тренування, найголовніший фактор поліпшення результатів на середні та довгі дистанції. Останні дослідження в галузі спортивної медицини показали, що здатність бігуна завдяки збільшенню об'єму серця переробляти більше кисню починаючи з 1930 року зросла на 8% і зростатиме далі.

Тривалий час фахівці вважали, що головний резерв підвищення кисневого постачання полягає у використанні інтервального методу тренування. Але сам «батько» інтервального методу професор Рейнделл з Фрейбурга (ФРН) ще років 15 тому пророкував, що інтервальне тренування вичерпало свої можливості. Окремі спортсмени ще можуть чогось досягти, але головного значення набувають тепер медичні дослідження. Професор Рейнделл не помилився в тому, що інтервальний метод себе вичерпав, але його прогноз щодо вичерпання можливостей інших методів був невірним.

З'явилась нова формула успіху — тренування на витривалість. Цей метод значно збільшив можливості спортсменів і, природно, поліпшив результати з легкої атлетики, плавання, ковзанярського спорту, лижних гонок.

Олімпіада в Мехіко відкрила ще один засіб подачі підвищеної порції кисню. Ще раніше вчені помітили, що спортсмени, які тренувалися на висоті 2—2,5 тисячі метрів, показують кращі результати на рівнині. Пізніші наукові дослідження обґрунтували це явище. Виявляється, що на висоті 1900—2000 м кількість червоних кров'яних тілець постійно збільшується, а це в свою чергу створює додатковий резерв для спортсмена, коли він повертається на рівнину.

В сучасних умовах плавці, легкоатлети, ковзанярі, лижники і представники інших видів спорту широко ви-

користують ефект перебування у високогір'ї для підвищення витривалості. З цього приводу цікаву думку висловив головний редактор американського журналу «Трек енд філд ньюс» Берт Нельсон. Він ставить під сумнів рекордні досягнення, встановлені на високогір'ї взагалі і на Олімпіаді в Мехіко зокрема. «Я пропоную, — пише Берт Нельсон, — вилучити з таблиці офіційних рекордів результат неймовірного стрибка Боба Бімона у довжину на 8 м 90 см, результати Джіма Хайнса на 100 м — 9,95, Томі Сміта на 200 м — 19,83, Лі Еванса на 400 м — 43,86, потрійний стрибок Жоао де Олівейри на 17 м 89 см та рекорд в естафеті 4 × 400 м, встановлений збірною США — 2.56,1. Усі вони досягнуті на висоті 2000 м над рівнем моря в умовах розрідженого гірського повітря. Це те ж саме, що й полутний вітер».

Далі Берт Нельсон пояснює. «На січень 1977 року на стадіонах Мехіко та Ечо Самміт, розташованих у сприятливих умовах середньогір'я, було показано десять з дванадцяти найкращих результатів на 100 м за всю історію, дев'ять з дванадцяти на 200 м, одинадцять з дванадцяти — на 400 м... На висоті 2000 м бігуни мають перевагу: на 100 м — близько 0,1 с, на 200 м — 0,2—0,3 і десь 0,3—0,4 на 400 м. Стрибуни мають перевагу у два відсотки порівняно із звичайним результатом. Це означає, що класний стрибун у довжину може поліпшити свій результат у середньогір'ї на 15 см, а потрійним — на 30 см».

Зараз статистики з легкої атлетики схильні до того, щоб рееструвати досягнення, показані в умовах гір.

Незважаючи на досить глибокі дослідження механізму кисневого харчування серця і м'язів, він вивчений ще недостатньо. Більшість вчених цієї галузі вважають, що існує немало невикористаних можливостей організму для створення додаткової енергії за рахунок природних механізмів, без втручання фармакології та біохімії. Якщо це дійсно так, тоді рекорди ще довгий час будуть перевищуватись завдяки природним можливостям людини, а не за рахунок досягнень хімії. За прикладом звернемось до найунікальнішого спортивного рекорду сучасності — «польоту» у високогірному Мехіко американця Боба Бімона на 8 м 90 см. Рекорд непохитно стоїть вже 14 років, а найкращі результати стрибунів коливаються в межах 8 м 50 см — 8 м 60 см. Начебто можна стверджувати, що стрибок Бімона — межа можливого, але... Ось думка авторитетного радянського тренера і науковця, екс-рекордсмена світу Ігоря Тер-Ованесяна: «Стрибок на 9 м цілком можливий у найближчі роки. Виконати його спро-

можеться спортсмен-універсал з високою швидкістю і могутнім відштовхуванням».

І. Тер-Ованесян мав на увазі 19-річного негритянського спортсмена Карла Льюїса, який стабільно стрибає на 8 м 50 см. За рахунок удосконалення техніки і розвитку фізичних якостей, тобто природних резервів, К. Льюїс може в ідеальних умовах додати до свого результату 30—40 см і перевищити феноменальне досягнення Б. Бімона.

Аналіз розвитку світових рекордів показує, що в різних видах спорту тенденція зростання неоднакова і залежить вона головним чином від межі працездатності спортсменів. Наприклад, межа працездатності в спринті практично очевидна, в той час як на середніх і стайерських дистанціях у плаванні й легкій атлетиці вона тільки визначається. Порівняльний аналіз, який провів американський фахівець П. Йокль, показав, що вплив на організм спортсмена втомив в легкій атлетиці вдвічі більший, ніж у плаванні. Цей висновок підтверджують дослідження фізіолога О. Гауера (ФРН), який встановив, що серце людини у вертикальному положенні значно менше, ніж у людини, що лежить. Розміри серця співвідносяться із споживанням кисню.

Таким чином, межа працездатності спортсменів частково досягнута, частково визначені її контури. Процес зростання рекордів ще не досяг завершальної фази і визначити їх межі неможливо. В першу чергу це пов'язано з тим, що неможливо передбачити вплив технічних засобів і біологічних досягнень.

Ну, а яке місце посідає у прогресі рекордів жіночий спорт? В останнє десятиріччя жінки стали показувати небачено високі результати в легкій атлетиці, ковзанярському спорті, плаванні, кінному спорті.

Деякі теоретики стверджують, що при досконалій підготовці жінки в третьому чи четвертому поколінні будуть здатні суперничати з чоловіками. З цього приводу згадаємо, що стародавні греки на підставі тисячолітнього досвіду визначили: дистанції для жінок мають бути на шосту частину коротші, ніж для чоловіків. Цікаво, що при порівнянні рекордів жінок і чоловіків на дистанціях 100, 200, 400, 800 і 1500 метрів навіть уже в 70-х роках нашого століття виявлено різницю, що становила саме шосту частину. Але розвиток жіночого спорту в останні роки підтверджує гіпотезу науковців про поступове зменшення різниці між досягненнями жінок і чоловіків у тих спортивних дисциплінах, де велику роль відіграє витривалість. Це, насамперед, стосується легкої атлетики й плавання.

Ось що показує порівняння світових рекордів, проведене польським журналом «Пшеглонд спортови» у 1981 році (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняння світових рекордів з легкої атлетики серед чоловіків та жінок

Вид	Світовий рекорд		Співвідношення, %
	чоловіки	жінки	
Біг			
100 м	9,95	10,88	91,4
200 м	19,72	21,71	90,9
400 м	43,86	48,60	90,3
800 м	1.42,4	1.53,5	90,2
1500 м	3.31,4	3.52,5	90,9
4×100 м	38,03	41,40	91,7
4×400 м	2.56,1	3.19,2	88,4
Стрибки у висоту	236 см	201 см	85
Стрибки у довжину	890 см	709 см	79,7

Дані табл. 4 свідчать про те, що в багатьох видах співвідношення світових рекордів серед чоловіків і жінок має тенденцію скорочуватись. Звичайно, в силових видах спорту жінки не мають можливості на рівних змагатися з чоловіками через свої фізичні й анатомічні показники: зріст, маса тіла, співвідношення довжини кінцівок і окремих їх частин, маса м'язів.

У фахівців навіть з'явилася думка порівняти досягнення спортсменок з чоловічими рекордами за їх, так би мовити, загальною вартістю. За допомогою електронно-обчислювальної машини було підраховано, що світовий рекорд Маріти Кох (НДР) на 200 м — 21,71 с — дорівнює «стрижку в XXI сторіччя» американця Боба Бімона — 8 м 90 см. Далі ЕОМ доводить, що досягнення М. Кох еквівалентне стрибку в довжину у жінок на 7 м 40 см або стрибку чоловіків у висоту на 2 м 39 см, або в жіночій стометрівці — 9,66 с (1).

«Наступ» жінок на чоловічий пріоритет в окремих спортивних дисциплінах особливо відчувається в суто чоловічому (так гадали чоловіки) марафонському бігу. Можна вважати, що жіночий марафон став можливим завдяки розвитку оздоровчого бігу.

Десь у середині 60-х років стало відомо про окремі старту жінок на дистанцію 42 км 195 м.

Перше офіційне зареєстроване світове досягнення — 3:27,45 було показано в травні 1964 року англійкою Дейл

Грейг. Через сім років долається тригодинний рубіж: австралійська спортсменка Андрієн Рімз пробігла марафонську дистанцію за 2:46,30.

Після цього почався справжній марафонський бум. Десятки всесвітньо відомих традиційних марафонських змагань відбувалися за участю жінок. А 1980 року вже було зареєстровано приблизно 100 марафонських забігів, в яких стартувало кілька тисяч жінок. Окремі з них, такі як 27-річна норвежка Грета Вайтц, 25-річна Лорен Моллер з Нової Зеландії та західнонімецька спортсменка Хресті Фалензик, 43-річна англійка Джойс Сміт, Жаклін Гаро з Канади, американка Петі Лайонз-Каталано долають 42 км 195 м швидше ніж за дві з половиною години.

Світове досягнення для жінок, яке встановила Грета Вайтц у Нью-Йорку в 1980 році, дорівнювало 2:25.41,0. Через рік на цьому ж нью-йоркському марафоні результат було перевершено 24-річною А. Роу з Нової Зеландії. Її час — 2:25.28,74.

Отже, порівняйте: аргентинець Д. Кабрера, олімпійський чемпіон 1948 року у марафоні, переміг з часом 2:34.51,6, а срібний призер Олімпійських ігор 1956 року югослав Ф. Міхалич мав результат 2:26.32,0. Таким чином, сьогодні в світі є спортсменки, як могли стати олімпійськими чемпіонками у 1948 році або срібними призерами 1956 року.

Поступово марафонський біг набуває популярності і в соціалістичних країнах — Польщі, Угорщині, Радянському Союзі. У 1980 році було проведено перший жіночий марафон в СРСР, який відбувся в Ужгороді. Нині ця дисципліна стала складовою частиною легкоатлетичних змагань серед жінок.

Після стабільних і досить високих результатів представниць «слабкої статі» лід недовіри до жіночого марафону був зламаний. Європейська легкоатлетична федерація включила марафонський біг для жінок в офіційну програму першості континенту, який відбувся 1982 року в Афінах. До речі, саме в Афінах 1896 року через кілька днів після закінчення Олімпійських ігор гречанка Стамасія Патрісі першою в світі серед жінок пододала марафонську дистанцію.

Тепер не викликає сумнівів той факт, що добре підготовлена спортсменка може успішно подолати 42 км 195 м. Як відомо, жіночий марафон потрапив і до програми Олімпійських ігор 1984 року.

Спортивні лікарі ще в середині 60-х років довели, що

фізіологічні особливості жіночого організму дають їм змогу легше, ніж чоловікам, витримувати довгочасні навантаження, а саме витривалість — найважливіша якість для марафонця. Крім того, маса м'язів у жінок становить 23% загальної маси тіла (у чоловіків — 40%), а це дає перевагу в бігу на довгі дистанції.

Фізіологічні особливості жіночого організму дозволяють їм успішно конкурувати з чоловіками і в плаванні. Можна передбачити, що на початку XXI сторіччя жінки долатимуть дистанції швидше, ніж кращі плавці-чоловіки наших днів. Прогноз досить реальний. Підстави для цього дає, наприклад, світовий рекорд Петри Тюмер' (НДР) на Олімпіаді в Монреалі (1976 р.) в плаванні на 400 м вільним стилем — 4.09,89, що перевершує рекорд Дона Шоллендера — 4.12,2, встановлений в 1964 році. І це не випадковість. Чемпіонка Московської Олімпіади в плаванні на 400 м вільним стилем Інес Дірс (НДР) (4.08,76) перевищила світове досягнення американця Майкла Бертон (4.09,0), що було встановлене на Іграх 1968 року в Мехіко, а друга чемпіонка Московської Олімпіади Петра Шнайдер (НДР) на 400 м комплексного плавання (4.36,29) перевищила світовий рекорд Річарда Рота (США) — олімпійського чемпіона 1964 року.

Фахівці, вивчаючи межі людських можливостей, дійшли висновку, що в жіночому плаванні ще багато невикористаних резервів. Вони пророкують на початок XXI сторіччя такі результати: вільний стиль — 100 м — 51,1; 200 м — 1.50,2; 400 м — 3.49,6; 800 м — 7.50,4; брас — 100 м — 1.05,4; 200 м — 2.18,3; батерфляй — 100 м — 55,2; 200 м — 1.57,8.

Прогнозування рекордних досягнень має не тільки пізнавальне значення. В сучасних умовах неможливо цілеспрямовано спланувати підготовку спортсменів, не уявляючи, який рівень досягнень гарантуватиме перемогу на міжнародних змаганнях. Таке уявлення базується на науковому прогнозі так званого нормативного характеру. Іншими словами, це прогноз, який допомагає визначити динаміку зростання результатів і їх реальний рівень у конкретний період.

Нормативний прогноз широко застосовували при підготовці спортсменів СРСР, США, НДР та інших країн до Олімпійських ігор 1972, 1976 та 1980 років. Особливо ефективно прогноз застосовується в легкій атлетиці, плаванні, важкій атлетиці, ковзанярському та веслярському спорті, тобто там, де результат вимірюється метрами, секундами, кілограмами.

Для успішної підготовки до Олімпіади-84 і визначення перспективи на 1988 рік розроблено прогноз світових рекордів з плавання та легкої атлетики (табл. 5 і 6).

Таблиця 5

Прогноз світових рекордів з плавання

Чоловіки				Жінки			
дистанція, м	спосіб плавання	1984 рік	1988 рік	дистанція, м	спосіб плавання	1984 рік	1988 рік
100	Вільний стиль	48,5	47,7	100	Вільний стиль	53,8	52,9
200	»	1.47,8	1.46,0	200	»	1.57,4	1.56,5
400	»	3.46,0	3.42,0	400	»	4.04,0	4.02,5
1500	»	14,45	14.35	800	»	8.19,0	8.16,0
100	Брас	1.01,5	59,9	100	Брас	1.08,5	1.07,5
200	»	2.13	2.11,0	200	»	2.27,0	2.25,0
100	Батерфляй	53,0	52,2	100	Батерфляй	58,5	57,6
200	»	1.57,6	1.56,0	200	»	2.04,5	2.03,2
100	На спині	55,0	54,0	100	На спині	59,8	59,0
200	»	1.58,3	1.56,8	200	»	2.09,5	2.07,5
200	Комплексне плавання	2.01,5	2.00,0	200	Комплексне плавання	2.11,7	2.10,2
400	»	4.18,0	4.15,0	400	»	4.31,0	4.28,0

Як бачимо, за прогнозом практично всі сучасні світові рекорди мають бути перевищені вже в 1984 році. Англійський фахівець Б. Ллойд запропонував спеціальний математичний метод обчислення світових рекордів, очікуваних на початку XXI сторіччя. За його розрахунками, майбутні досягнення з легкої атлетики сягають таких цифр: 100 м — 9,82; 200 м — 19,63; 400 м — 42,60; 800 м — 1.38,8; 1500 м — 3.25,9; 5000 м — 12.36,9; 10 000 м — 26.03,8; марафон — 2:02.21,0.

Отже, рекорди будуть зростати доти, доки сучасна цивілізація і технічний прогрес будуть сприяти еволюції самого типу людини.

Серед факторів, які визначають потенціал майбутніх рекордів, фахівці називають такі: 1) відбір; 2) технологія тренування і підготовки; 3) харчування; 4) фармакологічні препарати; 5) досягнення біології та психології; 6) вдосконалення техніки і обладнання.

Досягнення науково-технічного прогресу — постійні супутники рекордних результатів (тартан, фіберглас, пластиківі лижі, гімнастичні снаряди, обтічний одяг тощо).

Прогноз світових рекордів з легкої атлетики на 1984 рік

Чоловіки		Жінки	
вид	результат	вид	результат
Біг		Біг	
100 м	9,95	100 м	10,72
200 м	19,60	200 м	21,60
400 м	43,40	400 м	47,50
800 м	1.41,50	800 м	1.52,00
1500 м	3.30,00	1500 м	3.50,00
5000 м	13.00,00	3000 м	8.25,00
10000 м	27.09,00	110 м з бар'єрами	12,30
Марафон	2:08,00,00	400 м »	53,50
110 з бар'єрами	12,90	Стрибки	
400 »	47,00	у висоту	2.05
3000 з перешко-		в довжину	7.20
дами	7.57,00	Штовхання ядра	23.10
Стрибки		Метання	
у висоту	2.40	диска	72.60
в довжину	8.90	списа	72.00
потрійний	18.00		
з жердиною	5.85		
Штовхання ядра	22.65		
Метання			
диска	74.60		
списа	97.50		
молота	84.00		

І надалі науково-технічний прогрес, без сумніву, буде значним фактором удосконалення спортивних снарядів, одягу, обладнання і таким чином сприятиме підвищенню рекордів.

Вплив науково-технічного прогресу на спортивні рекорди важко переоцінити. В сучасних умовах він набув такого значення, що деякі фахівці навіть висловлюють застереження про деградацію спорту. Їхня думка зводиться до того, що результати, показані завдяки науковим досягненням, не відбивають дійсних можливостей людини, а скоріше характеризують рівень розвитку хімії. У такому разі чи не існує загроза, що спорт перетвориться в додаток до науково-технічного прогресу, а спортивні змагання майбутнього стануть фарсом, у якому спортсменами будуть маніпулювати хіміки, біологи та інженери?

Міркуючи про перспективи спорту вищих досягнень, про вплив науково-технічного прогресу на його розвиток, доцільно зосередити увагу на питанні про межу розумного між використанням досягнень науки і природними механізмами людського організму. Йдеться в першу чер-

гу про застосування фармакологічних препаратів. У сучасних умовах, коли рівень спортивних досягнень безперервно зростає і перемога у змаганнях дається все важче, окремі спортсмени капіталістичних країн намагаються підвищити свої результати за допомогою фармакологічних стимуляторів. Цьому сприяє й галаслива реклама фармацевтичних фірм.

Про перші спроби людини штучно підвищити свою працездатність ми дізнаємося із старовинних скандинавських саг про легендарних воїнів, які перед боем вживали збуджуючу речовину буфотенін, виготовлену із звичайних червоних мухоморів. Стародавні інки під час надмарафонських пробігів між столицею імперії Куско та містом Кіто жували листя кока. Вони долали за п'ять днів 1750 км.

У сучасному спорті допінги почали застосовувати наприкінці минулого сторіччя. Першими стали користуватися «чудодійними засобами для перемоги» велосипедисти. В 1886 році зареєстровано перший смертельний випадок через вживання надмірної дози триметилу. Сама в цей час в англійських словниках вперше з'явилось слово «допінг», яке означало суміш наркотиків для підвищення прудкості скакових коней. До речі, слово походить від назви міцного напою «допа», що ним користувалися під час релігійних обрядів африканські племена.

У середині 50-х років ХХ сторіччя допінг набуває поширення в любительському спорті. Це викликало занепокоєння громадськості. Комісія ООН з наркотиків, ЮНЕСКО, МОК та інші міжнародні організації не раз зверталися до урядових та спортивних організацій з закликом до активної боротьби проти вживання допінгів. У 1967 році МОК створив постійну медичну комісію по контролю за допінгами, і починаючи з Ігор 1968 року учасники Олімпіад обов'язково проходять допінговий контроль.

Що ж таке допінги у сучасному розумінні? Олімпійські правила формулюють це так: «Допінг — це використання хімічних препаратів чи інших засобів для штучного покращення можливостей спортсмена в зв'язку з участю у змаганнях, що зі спортивної точки зору неетично і негативно впливає на гармонійний розвиток спортсмена».

Професор Н. Граєвська, відомий радянський спортивний лікар, член медичної комісії МОК, характеризує дію допінгу на організм людини, відзначає, що допінгові препарати впливають на центральну нервову систему, пригнічують фізіологічні реакції, які охороняють організм

від перенавантаження. Зокрема, вони пригнічують почуття втоми, що охороняє організм від виснаження. Після тимчасового, досить короткочасного посилення працездатності звичайно настає криза, погіршуються сон і процеси відновлення.

Незважаючи на сувору заборону допінгів у міжнародному спорті спостерігається тенденція до застосування все сильніших стимулюючих засобів. Один із найдосвідченіших фахівців з допінгів професор Франсуа Рюффо (Франція) вважає, що нині спортсмени вишуковують такі препарати, які не виявляються антидопінговим контролем, а більшість з них небезпечніші за вже відомі. До цієї групи Ф. Рюффо відносить гормони, анаболіки, кортизон, амфітамін. Він застерігає: «Використання останнього може спричинитися до найсерйозніших наслідків — наприклад, руйнування кісткової тканини. Гормони та анаболіки дуже шкідливі і для чоловіків, і для підлітків, а для жінок їх наслідки особливо катастрофічні».

При частому вживанні допінгів організм звикає до них і спортсмен починає залежати від ефекту дії препарату, нехтуючи тренуванням. Виникає небезпека своєрідної наркоманії, деградації особистості. Особливо це стосується амфітаміну. Це стимулятор, який збуджує центральну нервову систему, за хімічним складом він близький до адреналіну. Знімає відчуття втоми, але не запобігає її повільному ефекту, після збудження настає депресія і навіть розлад серцево-судинної системи.

Амфітаміни Ф. Рюффо вважає найнебезпечнішими з кількох причин. По-перше, вони створюють неправильне уявлення про таке зусилля, на яке не здатний спортсмен за своїми фізичними даними. По-друге, ефект звикання змушує спортсмена збільшувати дозу препарату.

Існує думка, що вживання допінгів у багатьох випадках дає скоріше психологічний, ніж фізіологічний ефект. Серія досліджень, проведена австрійськими фахівцями, показала, що вживання спортсменами несправжніх таблеток, які видавалися за високоефективні допінги, привело до збільшення м'язової сили і працездатності, зменшення кількості серцевих скорочень і покращання розумової діяльності.

Хто ж несе відповідальність за практику використання допінгів? Звичайно, не тільки спортсмени, але й ті спортивні керівники та медики, які допускають, свідомо чи ні, їх вживання. Необхідно, щоб і проти них застосували відповідні санкції. Цей висновок підтверджує американський штангіст Кен Патера, який після дискваліфікації дев'яти

спортсменів на чемпіонаті світу з важкої атлетики у Колумбусі усміхнувся на адресу журі: «Вже 20 років ми вживаємо амфітаміни за наказом лікарів. Гадаю, що амфітаміни підвищують результат на 4—6%». Італійська газета «Кор'єре делла сера» робить висновок, що «вживання допінгу у важкій атлетиці — це скоріше правило, ніж виняток».

У 70-х роках серед спортсменів, готових пожертвувати особистим здоров'ям заради нових рекордів, стали катастрофічно розповсюджуватись анаболіки. Становище ускладнювалось тим, що виявити наявність анаболіків в організмі спортсменів до середини 70-х років було практично неможливо, оскільки препарат швидко виводився з організму. Спортсмен, який довгий час вживав анаболіки, припиняв їх вживання за кілька тижнів до змагань і залишався непокараним.

Допінговий контроль зайшов би у безвихідь, якби групі професора Раймонда Брукса з Лондона не вдалося знайти надійний засіб виявлення анаболічних стероїдів в організмі людини завдяки особливому радіоімунному аналізу крові та сечі.

Проблема допінгів перебуває під постійною увагою Міжнародної федерації спортивної медицини (ФІМС), яка запропонувала міжнародним федераціям впроваджувати ефективні засоби та методи анаболічного контролю не тільки під час світових або континентальних чемпіонатів та Олімпійських ігор, але й епізодично протягом річного циклу підготовки.

Значний крок вперед в організації і методиці допінгового контролю було зроблено на Олімпіаді-80. Допінгова служба у Москві мала у своєму розпорядженні найсучасніші прилади, використовувала найефективніші методи виявлення допінгів, опрацьовувала інформацію на комп'ютері. Про ефективність роботи антидопінгової служби в Москві свідчить майже 10 тисяч складних аналізів, зроблених за 15 діб. Такого обсягу роботи не виконувалось на жодній Олімпіаді.

Президент медичної комісії МОК принц А. де Мерод (Бельгія) дав високу оцінку організації та методиці допінгової служби на Іграх XXII Олімпіади. Він відзначив, що Олімпійські ігри в Москві були «найчистішими», тобто не було зареєстровано жодного випадку вживання допінгів.

Боротьба з допінгами не повинна обмежуватись посиленням контролю і удосконаленням методів. В сучасних умовах особливого значення набувають виховні заходи, широка роз'яснювальна робота зі спортсменами.

Спорт стимулює суперництво, яке народжує рекордні досягнення, високі результати. Це відкриває все нові й нові можливості людського організму.

Спортивний оглядач газети «Чехословенський спорт» Карел Буреш вдало зауважив, що «спорт вищих досягнень купається у променях популярності, але й несе на своїх плечах тягар ризику, прокладаючи нові шляхи не тільки в спорті, але й в медицині».

Безумовно, завдяки експериментам у спорті вищих досягнень медицина одержала безцінні знання про людський організм. Спорт вищих досягнень можна порівняти з гігантською лабораторією, де розв'язуються проблеми, пов'язані з фізичними обрисами людини майбутнього. Прогноз розвитку спортивних рекордів — це певною мірою і передбачення розвитку людини.

Західні філософи стверджують, що досягнення межі рекордів буде означати початок фізичної деградації людини. Песимізм філософів ґрунтується на розумінні рекорду як еталону реалізованих можливостей і одночасно стимулу для його перевершення. Іншими словами, не буде стимулу, не буде й рекордів, і спорт втратить своє значення. Песимістична точка зору притаманна і західним футурологам, які, зловживаючи інтересом до спорту і рекордних досягнень у майбутньому, складають фантастичні прогнози, головна мета яких — сенсація і високі прибутки видавництва.

Швейцарський фахівець Роберт Юнгк у роботі «Майбутнє вже почалося» змальовує прийдешнє спорту в дуже похмурих тонах. Він стверджує, що вузька спеціалізація спортсменів, надмірна роль окремих органів людини і її здібностей у досягненні визначного результату приведе у ХХІ сторіччі до спотворення зовнішності спортсменів.

Про це йдеться і в швейцарському журналі «Магазин спорт»: «Спортивні зірки 2000 року будуть справляти жахливе враження. Бігуни-стайєри будуть надзвичайно худими, масою не більше 58 кг, на зріст 2 м. У стрибунів будуть надзвичайно довгі ноги і зовсім не розвинута верхівка тулуба. Важкоатлети і борці являтимуть собою купи м'язів, а серце матиме дивовижний об'єм, щоб забезпечити життєдіяльність цієї гори м'язів».

Сенсаційність прогнозів такого характеру приваблює не тільки спортивних фахівців, а й футурологів. Так, Еріх фон Денікен, автор відомих книжок «Згадки про майбутнє» та «Повернення на зірки», змальовує майбутнє спорту у найпохмурніших тонах і пророкує його неминуче виродження.

Така точка зору не має наукової аргументації і суперечить діалектичним закономірностям розвитку суспільства взагалі і спорту зокрема. Межу людських можливостей не можна розглядати як межу розвитку спорту.

Сучасний спорт — це усвідомлене суперництво людини з природою, в якому людина намагається підвищити свої можливості й одночасно пристосувати свій організм до теперішніх і майбутніх змін умов життя. В майбутньому спорт буде поступово змінювати свій зміст, функції і напрямок через якісні зміни соціально-економічної структури суспільства. Це приведе до збільшення ваги спорту в структурі вільного часу, підвищить культуру його використання. Можна стверджувати, що спортивна діяльність настільки увійде до загальнолюдської культури, що перетвориться в ефективний фактор соціальної інтеграції людей.

У майбутньому прагнення досягти найвищого результату перестане бути спортивною домінантою. Високий технічний рівень і культура спортивної діяльності розвинуть творчу функцію спорту, його інтелектуальну і пізнавальну роль.

Зростання рекордів — річ закономірна, вона відбиває еволюцію спорту, механізми його розвитку, стимули безперервного, поступового вдосконалення. І навіть деякі негативні явища спорту вищих досягнень не можуть затьмарити оптимістичної перспективи майбутнього розвитку спорту.

ЧЕСТЮ НЕ ПОСТУПИТЬСЯ

«Ми закликаємо вас залишатися відданими благородним цілям олімпійського руху як під час дружніх змагань спортсменів-любителів, так і під час вашого навчання чи роботи, зберегти протягом вашого життя чудові моральні якості, яких ви набули під час спортивних зустрічей».

Із декларації X Олімпійського конгресу

(Варна, 1973 р.)

Вирішальними факторами у взаємовідносинах спорту і життя є: по-перше, моральні цінності спорту; по-друге, ті можливості, які створює спорт для вияву загальних моральних цінностей, завдяки чому вони стають умотивованими якостями особи; по-третє, спорт вимагає безпосередньої участі людини.

Духовний зміст, яким пройнята спортивна діяльність, залежить від ідеології держави, соціальних умов, культурного рівня народу. Таким чином, спортсмен як виразник ідеологічних, культурних та моральних цінностей відбиває відношення суспільства до соціальної ролі своєї особи.

Член виконкому МОК Олександр Шиперко (Румунія), який очолює комісію з проблем любительства, характеризує діяльність спортсмена у суспільстві як соціальний фактор. Спортсмен високого класу став корисним і необхідним суспільству, оскільки він показує приклад сили волі й характеру, здатного підкорити особисті імпульси безкорисливій меті; демонструє прагнення людини до самоствердження у змаганнях, покращання стосунків між людьми на основі принципу «чесної гри»; пропагує фізичну культуру і спорт; є представником миру і дружби між народами; відбиває прогрес людства і можливості людини.

Кожен спортсмен має бути гідним членом суспільства, взірцем для всієї молоді. Для справжнього спортсмена перемога — бажана мета, але заради перемоги він не має права поступитися ні честю, ні совістю, ні принципами «чесної гри». «Ми, спортсмени, завжди на видноті, і про це не можна забувати», — заявив свого часу один із кращих хокеїстів світу Валерій Харламов.

Рекордсмен світу у штовханні ядра Аллан Фейербах (США) висловився так само чітко і ясно: «Видатні спортсмени можуть бути різними людьми за своєю природою й характером. Одні — цільні натури, інші — суперечливі. Але й ті й інші повинні пам'ятати про те, що з них бере приклад молодь».

Відповідальність спортсмена перед суспільством підкреслювали чемпіонка світу з художньої гімнастики Марія Гігова (Болгарія), переможець велогонки Миру Рішард Шурковський (Польща), рекордсменка світу з легкої атлетики Фаїна Мельник (СРСР), один з кращих футболістів світу Герхард Мюллер (ФРН), олімпійська чемпіонка зі стрибків у воду Милена Духкова (Чехословаччина).

Рекордсмен світу в бігу на 3000 м з перешкодами Бен Джіпчо (Кенія) усвідомлює, що його успіхи в спорті сприяють славі його батьківщини: «Спортсмен мусить гідно представляти свою країну, боротися за зміцнення дружби між народами».

Думки Джіпчо поділяють чемпіон світу з дзю-до Нобуюкі Сато (Японія) і легендарний бігун Рон Кларк (Австралія).

Виступаючи на XI Олімпійському конгресі у Баден-Бадені від імені олімпійців, Владислав Третяк говорив про благородну місію спортсменів як повпредів миру, про їхню роль у боротьбі за мир: «Ми бажаємо, щоб над нашими головами було мирне небо, щоб ніщо не заважало нам навчатися, працювати, зустрічатись на аренах, дружити!».

Погляд на соціальну роль спортсмена у суспільстві залежить не тільки від соціально-політичної структури держави, а й від тих функцій, які спорт виконує. В першу чергу це стосується відношення громадськості до суспільної діяльності спортсмена.

Новозеландський соціолог Р. Томпсон аргументує зв'язок спорту з буржуазною ідеологією тим, що «спорт торкнувся таких несумісних явищ, як суспільне становище, расові та національні відносини, ділове життя, моделі автомобілів, мода, концепція героїзму та етичні цінності». Спорт, заповнюючи дозвілля людей, виконує роль своєрідного клапана для «скиду» агресії і бунтарських настроїв, тобто служить механізмом керування індустріальним суспільством.

На думку американського спортивного соціолога М. Спрінга, ідеологія, яка стимулює розвиток спорту в Америці, розраховує, що спорт стане своєрідним наркотиком, який притупляє почуття невдоволення від роботи в капіталістичному суспільстві, покладе кінець злочинству та соціальним безпорядкам і відверне американця від дійсності.

Це зовсім не означає, що вчені, тренери, спортсмени на Заході взагалі не розуміють своєї соціальної ролі. Соціолог Х. Ленк (ФРН) пише: «Спортсмени високого класу — звичайні люди, а не «механічний засіб для виробництва медалей», не м'язові машини для показу вистав з високими досягненнями, не «чудові дресировані тварини». Він відверто заявляє, що в умовах капіталістичного суспільства спортсмен стає інструментом ідеологічних маніпуляцій чи махінацій бізнесменів. Це призводить до того, що багато спортсменів, особливо молодих, не здатні критично аналізувати роль та наслідки своєї спортивної діяльності, не мають змоги «подати» свої досягнення громадськості.

У формуванні спортсмена як особистості велику роль відіграють психологічні механізми переходу від невідомості до популярності. Вивчення цього механізму має практичне значення для тренерів, психологів, соціологів. Отже, як впливає слава на спортсмена?

Для досягнення високих результатів треба мати відповідні мотиви, які мобілізують фізичні або психічні ресурси людини. Мотиви мають біологічний, тобто спадковий, або соціальний, виховний, характер. При досягненні вищої спортивної форми найвпливовішими є мотиви самопожертвування, прагнення боротьби, прагнення популярності й визнання. Але в ході розвитку спортсмена вплив мотивів змінюється, особливо під час переходу від невідомості до популярності. Завдяки пресі, радіо, телебаченню спортсмен може стати відомим і популярним дуже швидко. Популярність, яка з'явилась раптово, змінює особистість спортсмена. Вона може стати стимулом або привести до зазнайства. Стрибок у новий, невідомий і незвичний стан пов'язаний з психологічним навантаженням, з яким не кожен може справитися.

Популярність, якщо вона зумовлена видатними досягненнями, може стимулювати соціальну відповідальність і гідність. Але це можливо, коли піклування про особистість спортсмена поширюється на всі сфери громадського життя. Відомий югославський спортивний педагог і психолог, тренер з футболу Мілан Мілянович сказав: «Я переконаний, що не можна створювати спортсмена для спорту, відірваного від загальних соціальних норм і уявлень».

Виховання спортсмена як особистості значною мірою залежить від рівня його інтелекту. Щодо цього існує дві протилежні точки зору: одна стверджує, що інтелект спортсменів високого класу перевищує середній рівень, інша — взагалі відкидає зв'язок між рівнем інтелекту і спортивних досягнень. Звернемось до наукових досліджень. Спортивні психологи в СРСР, Польщі, Австрії, США, ФРН, Чехословаччині проводили цікаві експерименти по вивченню рівня інтелекту у спортсменів високого класу і людей, які не займаються спортом. У цих дослідженнях використовувались несхожі методи, вони мали різну мету, тому й результати різні, але є в них спільні закономірності. Люди, які не займаються спортом, за інтелектом розподіляються приблизно так 50% — середній рівень, 15% — вище середнього, 7% — дуже високий. А ось що показали результати дослідження інтелекту спортсменів, які досягли рівня високого класу 50% мають середній рівень інтелекту, 25% — вище середнього, 25% — дуже високий.

Наведені цифри свідчать про те, що існує певна залежність між рівнем спортивних досягнень і рівнем інтелекту. З цього можна зробити висновок, що спорт не тільки відбирає людей з певним рівнем інтелекту, але й сприяє його

розвитку, а інтелект у свою чергу сприяє досягненню рекордних результатів.

І все ж реалізація здібностей спортсмена значною мірою залежить від соціальних та економічних умов суспільства, в якому спортсмен живе і діє. Це стосується не тільки створення необхідних умов для тренування, а й піклування держави про навчання спортсмена, про його соціальну корисність після завершення спортивної кар'єри.

Ким стають чемпіони в Радянському Союзі? Які шляхи вони обирають після того, як залишили активні виступи в спорті?

Переважає більшість відомих спортсменів ще під час активних занять і участі в міжнародних змаганнях навчаються або закінчують освіту, набувають професії. Приблизно 60% олімпійців одержують дипломи фахівців з фізичної культури і спорту, решта — з інших професій. Але, як свідчить статистика, майже 80% тих, хто закінчив спортивну кар'єру, залишаються в спорті незалежно від характеру одержаної професії. Доля тренера, викладача фізичного виховання, спортивного організатора найбільш типова для відомих спортсменів. Це й не дивно. Адже наша країна має розвинену державну систему фізичної культури і спорту, яка потребує кваліфікованих спеціалістів.

Талановитими тренерами стали олімпійські чемпіони Віктор Капітонов і Поліна Астахова, Євген Гришин і Анатолій Бондарчук, Лідія Алексеева, Антоніна Середіна, Михайло Воронін. Неможливо перелічити всіх уславлених чемпіонів, які тепер очолюють збірні команди Радянського Союзу і республік, ведуть пошук і підготовку талановитих спортсменів.

Чимало олімпійців стали керівниками різних спортивних установ, відповідальними працівниками Спорткомітету СРСР і комсомольських організацій, представниками Країни Рад у міжнародних спортивних організаціях.

Багаторазова чемпіонка Олімпійських ігор і Європи, рекордсменка світу легкоатлетка Тамара Прес і всесвітньо відомий воротар Лев Яшин обіймають керівні посади в фізкультурних організаціях. Дворазовий олімпійський чемпіон Валерій Борзов — секретар ЦК комсомолу України. Чемпіон Олімпійських ігор і світу гімнаст Юрій Титов очолює управління Спорткомітету СРСР, а заступником голови цього комітету є багаторазовий чемпіон світу борець Віктор Ігуменов. Легендарний п'ятиборець Ігор Новиков нині заступник голови Спорткомітету Вірменії і перший віце-президент Міжнародної спілки сучасного п'я-

гіборства та біатлону. До речі, Юрій Титов — президент Міжнародної федерації гімнастики.

Спортивна діяльність багатьох видатних олімпійців не завадила їм стати відомими науковцями. Перший радянський чемпіон світу з шахів Михайло Ботвинник — доктор технічних наук. Заслужений майстер спорту з ковзанярського спорту Зоя Миронова — професор медицини, відомий спортивний хірург. Докторами наук стали важкоатлет Аркадій Воробйов, легкоатлет Володимир Кузнецов. Вони очолюють навчальні та наукові фізкультурні заклади. Заслужений майстер спорту альпініст Август Летавет — академік, лауреат Ленінської премії, а олімпієць 1956 року легкоатлет Володимир Лоцинов — професор МДУ, лауреат Державної премії.

Кандидатами наук з різних галузей стали відомі олімпійці, заслужені майстри спорту важкоатлет Олексій Медведєв, борець Алі Алієв, легкоатлети Інеса Яунземе, Ігор Тер-Ованесян та Леонід Литвиненко, фехтувальники Сергій Парамонов та Галина Горохова, кіннотниця Олена Петушкова, боксер Генадій Шатков та інші.

Чимало відомих спортсменів стали спортивними журналістами. Багатомільйонній аудиторії телеглядачів відомі імена заслужених майстрів спорту тенісистів Миколи Озерова та Ганни Дмитрієвої, футболіста Володимира Маслаченка, баскетболістки Ніни Єрьоміної. А очолює Головну редакцію спортивних програм Центрального телебачення олімпійський чемпіон з боротьби Олександр Іваницький.

Не так давно ми познайомилися з дебютантами телебачення, спортивними коментаторами — олімпійськими чемпіонами гімнасткою Ларисою Петрик, ковзаняркою Людмилою Титовою, хокеїстом Євгеном Майоровим.

Відмінними майстрами спортивної журналістики стали заслужені майстри спорту футболіст Віктор Понедельник, чемпіон світу з важкої атлетики Дмитро Іванов. Їх перу належить багато цікавих репортажів і нарисів, змістовних статей і книжок. Видатний важкоатлет олімпійський чемпіон Юрій Власов зажив також слави як письменник.

Багаторазовий рекордсмен світу, олімпійський чемпіон зі стрибків у висоту Валерій Брумєль написав кілька книжок і кіносценаріїв про великий спорт. Відомими художниками-декораторами стали дворазовий олімпійський чемпіон з веслування Юрій Тюкалов та знаний у минулому радянський баскетболіст Яніс Крумінш. Міжнародний гросмейстер Марк Тайманов не тільки відомий шахіст, але й талановитий піаніст.

Отже, про соціальне становище спортсмена у соціалі-

стичному суспільстві піклується держава. Це забезпечує розкриття і реалізацію спортивного таланту, сприяє гармонійному розвитку особистості, гарантує спортсменам гідне місце у суспільстві після завершення спортивної кар'єри.

Концепція розвитку спорту на Заході відрізняється не тільки за своїм змістом і напрямком, але й за організаційними особливостями.

Президент ГАІСФ Томас Келлер неодноразово виступав з критикою досвіду організації спорту на Заході. Його головна теза полягає в тому, що «занадто часто адміністратори будують повітряні замки, не маючи нічого спільного з інтересами спортсменів». Керівні посади в національних і міжнародних федераціях нерідко посідають люди, які не спромоглися зробити кар'єру в інших галузях. Замість того, щоб передавати молоді свій досвід, спортивні лідери Заходу частіше знаходять у спорті засіб задоволення особистого честолюбства.

«Дивна річ, — пише Томас Келлер, — під час тренувань і змагань спортсмени користуються досконалими науковими і технічними засобами, але методи керівництва залишаються допотопними».

Томас Келлер бачить вихід з цієї ситуації в тому, що керівники спорту повинні бути у безпосередньому контакті зі спортсменами, усвідомлювати свою відповідальність, визначати реалістичну спортивну стратегію.

Кожна країна повинна надавати своїм спортсменам фінансову допомогу, щоб забезпечити їхнє майбутнє. Проте в капіталістичних країнах реалізувати це положення досить важко, бо спорт не має державного фінансування. Ось чому президент НОК Бельгії Р. Молле пропонує шукати рішення у пристосуванні до умов країни. Повинна існувати можливість винагородження спортсменів, які присвятили частину свого життя спорту. Кожний національний олімпійський комітет має сам вибирати оптимальний економічний і соціальний засіб вирішення цього завдання. Його підтримує лорд Кілланін. «Головне, щоб спортсмени виступали в Олімпійських іграх не заради матеріальної вигоди. Для досягнення світового рівня у спорті необхідна довгочасна підготовка. Не всі мають змогу відмовитись від праці за професією заради тренувань. Спортсмен має право на фінансову дотацію, якщо вона йому необхідна у зв'язку з матеріальним становищем».

Очевидна різниця у соціальному становищі спортсменів соціалістичних і капіталістичних країн загострила проблему любителства у міжнародному розумінні. Намагання керівників спорту західних країн пристосувати умови

капіталістичного суспільства до сучасних тенденцій олімпійського спорту викликали безліч варіантів нового розуміння «правила 26» Олімпійської хартії, яке регламентує допуск спортсменів до Ігор.

Не випадково принцип любительства жваво дискутувався на XI Олімпійському конгресі в Баден-Бадені. Пошукам оптимальних варіантів формулювання правила було присвячено не одне засідання.

Олімпійські ігри були і завжди залишаться змаганнями атлетів-любителів, тому комерціалізму та професіональному спорту немає місця на олімпійських стадіонах. Ці слова неодноразово звучали з трибуни конгресу. Більшість спортсменів, і серед них західнонімецький атлет Т. Бах, англійський стайер С. Коу, норвезький лижник І. Форму, рішуче виступають проти спроб «відчинити двері» професіоналам. При цьому вони підкреслювали необхідність створення олімпійських умов для тренувань і виступів, піклування про їхнє майбутнє.

Цю точку зору підтримали на конгресі голова НОК НДР М. Евальд, президент Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації італієць П. Небіоло, президент ФІФА бразілець Ж. Авеланж, генеральний секретар Міжнародної федерації дзю-до Х. Кемпа (НДР), президент Британської олімпійської асоціації Д. Фоллоуз.

Правила любительства повинні брати до уваги умови сучасного життя, в яких перебуває спортсмен високого класу, і вимоги, що їх пред'являють до підготовки такого спортсмена. Правила любительства не повинні бути перешкодою для соціального і професійного прогресу спортсмена-любителя, навпаки, вони повинні забезпечувати допомогу з боку суспільства (держави, НОК, федерації тощо) з метою найкращого поєднання трудової, навчальної і спортивної діяльності.

Зрозуміло, що в такій складній справі конче важливо не переступити дозволеної межі. Тому викликають занепокоєння пропозиції окремих лідерів міжнародного спорту передати «правило 26» у компетенцію федерацій. Зокрема, генеральний секретар Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації Дж. Холтон, президент ГАІСФ Т. Келлер, член МОК В. Дауме, генеральний секретар Міжнародної любительської федерації плавання Р. Хелмік (США) обгрунтовують свою пропозицію тим, що олімпійські види спорту відрізняються один від одного за характером і вимогами. Прийняття такої пропозиції неминуче приведе до хаосу у розумінні любительства для кожного виду спорту, чим скористаються боси професіонального спорту.

Проблема любительства тісно пов'язана з активною боротьбою за гуманістичні ідеали та моральну чистоту спорту, за один з найголовніших принципів олімпізму — чесну гру.

Ще у 1963 році з ініціативи Міжнародної асоціації спортивної преси (АІПС) та Міжнародної ради з фізичного виховання та спорту (СІЄПС) було засновано приз «Фейр плей» (приз чесної гри), а трохи пізніше створено Міжнародний комітет чесної гри (СІФП), який патрує ЮНЕСКО. Комітет щорічно нагороджує спеціальною медаллю і призом окремих атлетів або команди, які виявили особливе благородство на спортивних аренах. У різні часи лауреатами «Фейр плей» ставали: президент Міжнародної федерації сучасного п'ятиборства і біатлону швед Свен Тофельт, польський велогонщик Рішард Шурковський, англійський футболіст Роберт Чарльтон, угорський веслувальник Тамаш Віхман, румунська легкоатлетка Ліа Маноліу, збірна команда Радянського Союзу з хокею, команда футболістів Бірми.

Головний принцип чесної гри полягає в прагненні перемогти, але не будь-якою ціною, а при беззаперечній згоді з рішенням судді, рицарському ставленні до суперника.

Найбільшою небезпекою, що загрожує чесній грі, є надмірне значення, якого надають у наш час перемозі. Боротьба заради перемоги складає сенс спортивного змагання, але надмірне піклування про перемогу спонукає спортсменів до порушення правил.

Принцип чесної гри не тільки відбиває одну з рис суті олімпізму, він сприяє поширенню спортивної етики, а головне, являє собою практичне втілення дій, спрямованих на зростання соціальної ролі спортсмена у сучасному суспільстві.

МАЙБУТНЄ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ВАС

«Мої друзі і я відновлювали Олімпійські ігри не для того, щоб ви перетворили їх в музейний експонат чи об'єкт кінозйомки або щоб в них запанували комерція чи передвиборні інтереси...»

П'єр де Кубертен

Те, про що мріяв П. де Кубертен і що він бажав олімпійському рухові, сьогодні стало реальністю. Інтерес до Олімпійських ігор поширився в усьому світі, вони набули величезної популярності.

Технічні, економічні й політичні умови сучасності «зву-

зли» світ, зблизили народи, зробили проблеми кожного зрозумілішими для інших.

Щороку в світі проводиться близько 10 тисяч міжнародних конгресів, і фахівці вважають, що до 1985 року їх кількість подвоїться. Це свідчить про тенденцію до міжнародної кооперації у сфері політики, економіки і культури, прагнення країн з різними соціальними системами до мирного співіснування й активного діалогу у вирішенні будь-яких проблем.

Спорт позитивно впливає на цю тенденцію. За його допомогою здійснюється спілкування між усіма народами світу. Спорт, Олімпійські ігри — найдоступніші і найефективніші з усіх нині існуючих засобів, що дають змогу відчувати «причетність до всесвітньої спільності людей».

З цієї точки зору Олімпійські ігри слід розглядати як найпопулярнішу і найефективнішу форму спілкування людей різних рас, національностей, віросповідання.

Від яких факторів залежить успішний розвиток і вдосконалення Олімпійських ігор, поширення олімпізму?

Сила олімпійського руху не тільки в популярності спорту. Олімпізм — це етика, яка надає спорту філософського змісту і духовності. Саме тому діяльність МОК полягає не лише в організації Ігор, але й у захисті олімпійських ідеалів. Якщо реально оцінити олімпійську філософію, то перш за все вона впливає на загальний зміст життя. Олімпійське гасло «*Citius, altius, fortius*» має силу не тільки у спортивних змаганнях, але і в усіх галузях людської діяльності.

Міркуючи над перспективами олімпійського руху, прогножуючи розвиток спорту, не можна обминути постать видатного французького гуманіста і громадського діяча П'єра де Кубертена — засновника, натхненника і організатора сучасного олімпізму.

Ідеї й діяльність П'єра де Кубертена не мають універсального характеру, але вони стосуються глобальних проблем сучасності. «Його ідеї випромінюють непомітне світло, яке гріє наше повсякденне життя, — точно підмітив болгарський письменник Павел Вежинов. — Він не Ейнштейн, не Бор, не Вінер, які ознаменували нову епоху у розвитку науки та визначили розквіт науково-технічної революції. Він не Достоевський або Пікассо, які створили нову естетику. Не Фрейд, який відкрив невідомі й непередбачені аспекти людської душі... Ідеї Кубертена олюднують не тільки спорт. Вони олюднують наш сучасний світ, створюючи модель чистих і благородних змагань».

Ідея Олімпійських ігор, яка становила зміст життя

П. де Кубертена, вже протягом майже сторіччя є універсальною формою співдружності молоді всього світу. Ще у 1927 році П. де Кубертен, звертаючись до майбутніх поколінь, проголосив: «У сучасному світі, який має величезні можливості і разом з тим небезпечні недоліки, олімпійські ідеї здатні стати школою благородних принципів і моральної чистоти, а також фізичної сили і духовної енергії. Але це можливо тільки за умови, що ви своє уявлення про честь та спортивну безкорисливість поставите на один рівень з вашим фізичним завзяттям. Майбутнє залежить від вас».

Великий француз більш як півсторіччя тому застерігав, що розвитку олімпійського руху в майбутньому загрожуватимуть небезпечні тенденції. Цей заклик-попередження, який був покладений в основу стратегії Міжнародного олімпійського комітету, залишається актуальним для нинішнього і майбутніх поколінь.

«Майбутнє залежить від вас...» — у цих словах П. де Кубертена і безмежна віра в олімпійські ідеали, і впевненість у розсудливості людини, і величезне бажання допомоги своїм нащадкам.

З перших кроків олімпійського руху йому став загрожувати професіоналізм; Кубертен попереджував, що спорт — це не трамплін для досягнення особистих честолюбивих і корисливих цілей. У «Хартії спортивних реформ» Кубертен з гнівом викривав тих, хто «поширює дух комерції та розплоджує охочих до грошей» під виглядом змагань. Пророче лунають його слова: «Майбутнє належить народам, які спроможуться першими реорганізувати виховання мужньої молоді».

Надаючи олімпізму морального змісту, Кубертен у своєму зверненні до учасників Олімпійських ігор, що проводились у 1928 році в Амстердамі, закликав зберегти вогонь відновленого олімпізму і відстояти властиві йому принципи і ритуали: клятву спортсменів, олімпійський прапор, церемоніал відкриття і закриття Ігор.

На зорі олімпійського руху мало хто вірив у можливість демократизації та інтернаціоналізації світового спорту в сучасному розумінні. Треба віддати належне Кубертену в тому, що він передбачив об'єктивні взаємовідносини між олімпійським рухом і соціальним прогресом. Демократизацію спорту він пов'язував із соціальними змінами, які стануться в суспільстві і відкриють доступ до занять спортом мільйонам, з процесом приєднання до олімпізму нових країн, поширенням його гуманістичних ідеалів у всьому світі.

Еволюція спорту показала поступове зростання впливу спорту на духовний світ людини — естетичні смаки, етич-

ні норми і цінності, світогляд, емоції, культурні ідеали. Спорт у межах олімпійського руху сприяє розвитку людських контактів і взаєморозуміння між країнами. Участь у спортивній діяльності дає людині безмежні можливості для самоствердження і самовдосконалення, формує моральні цінності, сприяє залученню людей до активної участі у суспільному житті.

В сучасних умовах існує реальна небезпека виходу окремих галузей спорту з-під впливу олімпізму і використання його з політичною або економічною метою. У зв'язку з цим МОК вважає важливим завданням виховання спортсменів у дусі олімпізму.

Прихильники гуманістичних ідеалів і принципів у спорті висвітлюють перспективу його розвитку оптимістично, хоча й не малюють безхмарного майбутнього. Їх оптимізм тримається на вірі в здоровий глузд, розум і гуманну основу людини, але не завжди обґрунтований матеріалістичним розумінням історії і суспільних відносин і не завжди сприяє пошуку реальних альтернатив вирішення сучасних проблем.

Протилежність марксистської філософії та буржуазної доктрини спорту відбилась у широких дискусіях на Олімпійських наукових конгресах в Мюнхені (1972 р.), Квебеку (1976 р.) і Тбілісі (1980 р.), на Всесвітньому науковому конгресі «Спорт у сучасному суспільстві» (Москва, 1974 р.).

Однобічність позиції буржуазних філософів та соціологів спорту відносно гуманістичної цінності спорту довів відомий радянський філософ та соціолог спорту, професор В. І. Столяров. Він зокрема стверджує, що відсутність марксистського аналізу приводить буржуазних вчених до цілком протилежних висновків щодо ролі і значення спорту в сучасності суспільства. Так, прихильники гуманістичного значення спорту обґрунтовують свою позицію позитивним впливом спорту на здоров'я і духовний світ людини. Супротивники гуманістичних цінностей спорту акцентують увагу на необмеженому прагненні до максимальних досягнень ціною здоров'я і застосуванні стимуляторів, на появі насильства і жорстокості в спорті. Марксистська теорія допомагає філософам та соціологам спорту запобігти помилковому, однобічному підходу, коли спорт розглядається як ідеальна «закрита система», цілком незалежна від інших елементів соціальної системи, або навпаки, коли визнається необмежена залежність спорту від соціального середовища і заперечуються внутрішні особливості його розвитку.

Спорт набуває гуманістичного чи антигуманістичного характеру залежно від конкретних умов і структури сус-

пільства. Разом з цим спорт як особлива, специфічна сфера діяльності має певну незалежність чи самостійність відносно економічної структури суспільства і його соціальних елементів.

Все, що було сказано вище про модель олімпізму як її уявляв гуманіст Кубертен, має актуальність і сьогодні.

Навколо сучасних Олімпійських ігор не вщухає дискусія щодо їх суспільного, морального та ідеологічного значення, але незмінними залишаються принципи, сформульовані Кубертенем. Тільки поступовий розвиток цих принципів в сучасних умовах може гарантувати життєздатність олімпізму у майбутньому. Від чого ж це залежить?

Як відомо, головною причиною, що визначає діяльність мільйонів людей, є їхні потреби та інтереси. Всі форми громадського життя (і спорт в тому числі) без зв'язку з потребами людини і суспільства взагалі не мали б підстав для існування. В тому, що потреби людства зростають в міру їх задоволення, і полягає необхідність розвитку, прогресу. З цього можна зробити висновок, що популярність і досягнення олімпійського руху — це результат соціальних потреб людства, прагнення людей до фізичної та духовної досконалості, результат утвердження принципів мирного співіснування.

Отже, майбутнє олімпійського руху цілком залежить від активної позиції прогресивних сил міжнародного спорту, від їхнього бажання зберегти гуманістичний зміст олімпізму, від здатності пристосувати його до сучасних умов суспільного розвитку. Ось чому необхідно пам'ятати заповіти П'єра де Кубертена, розвивати його модель міжнародного спорту під олімпійським прапором.

Не перебільшуючи значення олімпізму у вирішенні світових проблем, все ж слід визначити його роль для взаєморозуміння народів і збереження миру. З такої точки зору ідеали олімпізму заслуговують на поширення, поглиблення і всебічну пропаганду. Закликом до цього пролунали слова першого віце-президента МОК В. Г. Смирнова на XI Олімпійському конгресі: «Ми повинні вжити заходів до того, щоб ввести ідеї олімпізму в практику виховання молодого покоління у міжнародних масштабах. Тільки у цьому випадку олімпійський рух може реально вносити в майбутньому свій вклад у зміцнення миру і доброї волі на планеті».

ЗМІСТ

Від автора	3
Прапор олімпізму	5
Від Варни до Баден-Бадена	17
Футбол... в'їндсерфінг — що далі?	32
Що стоїть за рекордами?	43
Честю не поступись	58
Майбутнє залежить від вас	66

Валерий Александрович Бирюк

Проблемы, прогнозы, гипотезы в спорте

Киев, «Здоровья»

(На украинском языке)

Редактор В. М. Карпелюк. Оформлення художника Ю. Г. Черепанова. Художній редактор Н. А. Сердюкова. Технічний редактор Н. Ю. Морозова. Коректори А. В. Воробйова, Н. К. Сопіженко

Информ. бланк № 2396

Здано до складання 01.11.82. Підп. до друку 28.04.83. БФ 03766. Формат 84×108¹/₃₂. Папір друк. № 3. Гарн. літ. Друк вис. Ум. друк. арк. 3,78. Ум.-фарб. відб. — 4,10. Обл.-вид. арк. 4,38. Тираж 7000 прим. Зам. 1340. Ціна 35 к.

Видавництво «Здоров'я», 252054, Київ-54,
вул. Чкалова, 65.

Надруковано з матриць комбінату друку «Тавріда» на Київській книжковій фабриці, 252054,
вул. Воровського, 24.

Бірюк В. О.

Б 64 Проблемы, прогнозы, гипотезы в спорте. — К.: Здоров'я, 1983. — 72 с.

У книжці в популярній формі розповідається про шляхи розвитку спорту, зокрема масового, цікаві прогнози і гіпотези фахівців про майбутнє олімпійського руху.

4201000000-075
Б М209(04)-83 152.83

75.4

